

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE – FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT KOMUNIKAČNÍCH STUDIÍ A ŽURNALISTIKY
KATEDRA ŽURNALISTIKY

**Dopad nového vydání Pravidel českého pravopisu z roku 1993 (spolu s Dodatkem)
na redakční praxi**

Autor práce: Jakub Salát
Vedoucí práce: PhDr. Otakar Šoltys, CSc.
2006/2007, semestr šestý, ročník třetí

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury a po odborných konzultacích s vedoucím bakalářské práce.

Počet znaků: 73 708 (s mezerami)

V Praze dne 1. května 2007

Jakub Salát

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Otakaru Šoltysovi, CSc. za poskytnutí odborných konzultací, cenných připomínek a rad při zpracování této práce.

Dále bych chtěl poděkovat pracovnícím Ústavu jazyka českého Akademie věd za odborné konzultace, jmenovitě PhDr. Ivaně Svobodové a PhDr. Světle Čmejrkové, DrSc.

Mé díky patří také Věře Šálkové, pracovníci lektorského oddělení Mladé fronty Dnes, za cenné komentáře a Martinu Denemarkovi, manažerovi redakce Hospodářských novin, za poskytnutí interních dokumentů redakce a za svolení k jejich následnému použití v této práci.

Teze

Vložena kopie schválených tezí – strany 4 a 5.

Obsah

Čestné prohlášení:	2
Poděkování:	3
Teze	4
Obsah	6
1 Předmluva	7
1.1 Volba tématu	7
1.1.1 Částečný odklon od tématu a aktualizace	8
1.1.2 Metodologie	8
2 Stať	10
2.1 Pravidla českého pravopisu	10
2.1.1 Stručná historie Pravidel českého pravopisu	10
2.1.2 Situace v české společnosti po vydání Pravidel 93 očima tisku	11
2.1.3 Co pravopis je a proč se vyvíjí a mění?	12
2.1.4 Je pravopis opravdu tak důležitý?	14
2.1.5 O co vlastně šlo v „pravopisné válce“ aneb Mnoho povyku pro nic?	15
2.1.6 Vliv novin a novinářů na pravopis	17
2.1.7 Dílčí shrnutí	19
2.2 Reakce vybraných deníků na pravopisnou reformu z roku 1993	20
2.2.1 Noviny musejí vycházet i za předpokladu, že se neví, jakou podobou jazyka se do nich bude psát	20
2.2.2 Pravopisné normy jednotlivých redakcí	22
2.2.3 A. Pravopisné varianty (dublety)	23
2.2.4 B. Psaní velkých písmen	26
2.2.5 Jazyková konvence jednotlivých redakcí	29
2.2.6 „Česko, český, my, náš...“	29
2.2.7 Přechylování ženských příjmení	30
2.2.8 Užívané podoby vlastních jmen zeměpisných a osobních	31
2.2.9 Zkratky a značky	33
2.2.10 Značky	35
2.2.11 Uvozovky a citace	36
2.2.12 Číslovky v textu – slovně nebo číslicí	36
2.2.13 Spojení číslovky a slova	37
2.2.14 Tituly, funkce	38
3 Závěry	39
3.1 Summary	42
4 Seznam použité literatury a pramenů	43

1 Předmluva

1.1 Volba tématu

Před dvěma lety, během mé první novinářské zkušenosti, se mi dostala do rukou příručka Hospodářských novin *Jazyková rukověť*, která utváří grafický obraz jedněch z mála seriózních novin na českém trhu.

Existenci *Jazykové rukověti HN* v mediálním diskursu jsem doložil zpracováním seminární práce¹. V bakalářské práci jsem se soustředil na hlavní problém existence a fungování *Jazykové rukověti*, na vztah kodifikace pravopisu v celé společnosti (a historické události s ní spojené) a „pravopisné kodifikaci“, která reálně funguje v redakcích a utváří noviny, které berou denně statisíce čtenářů do ruky. K Hospodářským novinám (dále jen HN) jsem pro srovnání přidal i poznatky o situaci v nejprodávanějším deníku v České republice – v Mladé frontě Dnes (dále jen MFD).²

Pravopisná reforma z roku 1993 se stala natolik diskutovaným tématem, že řadu měsíců plnila stránky novin. Po vydání Pravidel z roku 1993 totiž nastal stav, který bývá charakterizován jako „(letní) pravopisná válka“. Během této pravopisné války museli autoři nových Pravidel čelit silnému tlaku ze strany společnosti. Ačkoli pravopisné kodifikace tradičně provázelo bouřlivé přijetí a ačkoli česká (pražská tradice) funkčního a strukturního přístupu k jazyku měla vypracovanou velmi prestižní teorii jazykové kultury, vydání Pravidel českého pravopisu v roce 1993 se ozvláštnilo zásadním selháním Akademie věd ČR a Ústavu pro jazyk český. Ředitel Ústavu pro jazyk český a předseda vědecké rady prohlásili pravidla za osobní věc každého uživatele. V Respektu 20/93 na s. 5 je článek s titulkem: *Vyšla pravidla českého pravopisu, Podle ředitele Ústavu pro jazyk český, profesora Daneše, je ale věcí každého, jestli se jimi bude řídit. „Neexistuje žádná jazyková policie, nikdo nemůže být souzen za to, že pravidla nedodrží.“* (Respekt 20, 1993, s. 5) Akademik Bohuslav Havránek (byl také ředitelem Ústavu pro jazyk český) v obdobné situaci v roce 1957 svou autoritou kodifikační roli pravidel zaštítil, lingvisty zavázal k jejich prosazování. Podařilo se mu udržet pružnou stabilitu v grafickém obrazu češtiny.

¹ SALÁT, Jakub. *Struktura a funkce Jazykové rukověti Hospodářských novin*. Praha: 2005.

² Nejprodávanějším deníkem je samozřejmě bulvární deník Blesk, avšak mezi „serióznějšími“ tituly, na které je tato práce zaměřena, je MFD nejprodávanějším.

Pravý opak nastal po prohlášení Františka Daneše, grafický obraz českého jazyka se tak rozkolísal, že reakce velkých deníků byla vlastně zákonitá. (A také historicky vyzkoušená: v dějinách velká skriptoria určovala grafický obraz jazyka.) Tento dlouhodobě neudržitelný stav vyústil ve zformování Dodatku k Pravidlům českého pravopisu. V této pravopisné (a jazykové) situaci musely jednotlivé redakce českých deníků rozhodnout, kterak se k pravopisné reformě postaví. Právě na jazykových manuálech redakcí³, jakým je *Jazyková rukověť*, se dá poznat, co si jednotlivé redakce musely přisvojit z kodifikačních pravomocí AV a jak „institucionálně suplovaly“ Ústav pro jazyk český, aby mohly relativně bezproblémově fungovat. Tím, co z pravopisné reformy vzaly za své a co naprosto odmítly, se staly stabilizujícím prvkem v kodifikační tradici provázející český jazyk.

1.1.1 Částečný odklon od tématu a aktualizace

Během psaní této práce jsem si uvědomil, že některé podkapitoly přímo nekorespondují s názvem práce a s tezemi, protože se zabývají jinými jazykovými jevy než ryze pravopisnými, ale kapitoly jsem nakonec v práci ponechal, protože se týkají témat, které jsou dodnes aktuální a pro zájemce o problematiku zajímavé – jsou to tyto tři podkapitoly: 2.2.6 „Česko, český, my, náš...“, 2.2.7. Přechylování ženských příjmení a 2.2.14 Tituly a funkce.

Dále HN prodělaly od podání tezí k bakalářským pracím řadu organizačních změn. Jednou z nich je zrušení *Jazykové rukověti HN* z roku 2003 novým šéfredaktorem Petrem Šimůnkem⁴ a druhou je změna přístupu k pravopisné reformě z roku 1993. Od 1. ledna 2007 totiž HN podstatným způsobem změnila postoj k pravopisné reformě a její následné aplikaci. Pro potřeby této práce tak k příkladům z *Jazykové rukověti* připojím aktualizované příklady z dokumentu, který začal platit od 1. ledna 2007, abych na nich ilustroval posun ve vnímání pravopisné reformy v HN.

1.1.2 Metodologie

Samotná práce vychází ze struktury manuálu HN tzv. *Jazykové rukověti HN*. Deník MFD totiž detailně napsaný pravopisný manuál nemá. V MFD se situaci rozhodli vyřešit slovníkem,

³ Jazykové manuály jako takové nejsou ničím novým a nevznikly rozhodně až po roce 1993 v redakcích českých deníků. Již před rokem 1989 měla knižní nakladatelství své vlastní pravopisné manuály, ve kterých bylo stanoveno, jak například naložit s obecnou češtinou v přímé řeči apod.

⁴ Neznamená to, že by *Jazyková rukověť HN* přestala úplně existovat. Petr Šimůnek chystá pro redaktory HN sepsání nového jazykového manuálu, tzv. „style-booku“, který je součástí většiny redakcí celostátních deníků. Posláním tzv. „style-booku“ však není pravopis, nýbrž rady „kterak psát do novin“ pro „své“ čtenáře.

který takřka denně aktualizují pracovnice a pracovníci lektorny. HN naproti tomu sepsaly detailní a rozsáhlou jazykovou příručku pro všechny redaktory, která se pravopisu dotýká pouze ve dvou z jedenácti kapitol. Pro srovnání tedy budu vycházet z příkladů a textu *Jazykové rukověti HN*, které budu konfrontovat se slovníkem MFD a s osobními konzultacemi pracovnic lektorny a korektorny MFD. Následně zpracovaná data srovnám s Pravidly českého pravopisu spolu s Dodatkem k Pravidlům.

Citace z odborných prací, knih a novinových článků v oddílu 2 ponechávám v původním pravopise.

2 Stat'

2.1 Pravidla českého pravopisu

2.1.1 Stručná historie Pravidel českého pravopisu

Roku 1902, více než před sto lety, vyšla první samostatná kodifikační pravopisná příručka Jana Gebauera⁵ *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Jedná se o první příručku, ve které se českému pravopisu dostává poměrně pevná kodifikace na vědeckém základě.⁶ Všeobecná závaznost příručky byla podpořena institucionálně c. k. ministerstvem kultu a vyučování, které roku 1897 ustavilo komisi v čele s Gebauerem za účelem sestavení Pravidel. Následně jsou Pravidla ministerstvem schválena a zaváděna do škol. (Martincová, O. 1991)

V samotné předmluvě Pravidel z roku 1902 Gebauer formuluje základní myšlenku, jež nám musí vytanout na mysli při čtení novinových článků z let 1993 a 1994, které útočí na autory nových Pravidel. Gebauer píše, že „*je žádoucí, aby zavládla a co nejvíce panovala stejnost, ale dosíci stejnosti ve všem a úplně toho času nebude lze, a proto je třeba nechávati nějakou volnost, třeba jen pro dobu přechodní, než se usus na tom nebo onom ustálí.*“ Proto není možné zavděčit se během pravopisné reformy všem aktivním uživatelům grafické podoby jazyka. Na adresu tehdejších kritiků neznalých problematiky bych ocitoval odstavec z článku Ivany Svobodové:

„Pohled mnohých kritiků na pravopisné otázky je značně zkreslený, soustředěný více na jednotlivé jevy než na zásady, znalosti této roviny jazyka jsou mizivé, povrchní, popř. vůbec žádné. Neuvědomované neznalosti jsou většinou nahrazovány silnými emocemi. Proto bývají projevy těchto mluvčích mnohdy výbušné, s absencí racionálního způsobu nazírání na pravopis a schopnosti nezastírat, že jejich kritika pravopisných změn je založena převážně na citovém vztahu k pravopisu, majícím různé, více méně pochopitelné příčiny.“ (Svobodová, I. 1994)

Gebauerova pravidla vycházela v následujících letech v méně či více pozměňované podobě. Nejvíce úprav má vydání z roku 1913 pod vedením Emila Smetánky nazvané *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. Až do roku 1941 se Pravidla příliš neměnila, ačkoliv se stále více pocíťovalo, že pravopisné zásady a jejich provedení nejsou

⁵ Běžně se o těchto pravidlech hovoří jako o Gebaureových, ale samozřejmě nebyla celá jeho dílem.

⁶ Byť r. 1886 vydávají Fr. Bílý a J. Roth školní pomůcku *Pravopisný ukazatel*, slovník čítající 21 500 slov, nejedná se o obecnou pravopisnou příručku.

v souladu s praxí. (Martincová, O. 1991) *Česká akademie věd a umění* tak roku 1941 vydává přepracovaná Pravidla a ve zrevidované podobě vycházejí roku 1946.

Další veliké změny pocházejí z roku 1957, kdy vychází akademické vydání *Pravidel českého pravopisu*, rok poté vydání školní. Tato pravidla platila – s drobnými úpravami v letech 1960 a 1974 – až do roku 1993, kdy vyšla Pravidla nová. (Martincová, O. 1991)

Za důležitá vydání z hlediska podstatných změn tedy můžeme považovat Pravidla z let 1902, 1913, 1941, 1957 a 1993, což jsou v průměru zásadní změny téměř každých 23 let. Každá zásadnější pravopisná změna je určitě provázena vlnou nevole odpůrců, avšak po pravopisných změnách v roce 1993 se stal pravopis tak diskutovaným tématem, že plnil stránky většiny deníků. *Denní telegraf* poskytl 20. července 1994 Jiřímu Krausovi, tehdejšímu řediteli Ústavu pro jazyk český Akademie věd, dokonce celou stranu (!) pro svou polemiku ohledně nových Pravidel.

2.1.2 Situace v české společnosti po vydání Pravidel 93 očima tisku

Úvodem bych si dovolil odbočit do roku 1991, kdy naprosto bez povšimnutí „laické“ veřejnosti vychází publikace Ústavu pro jazyk český ČSAV *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Kdyby si totiž novináři, spisovatelé, politici a další členové společnosti tuto publikaci přečetli, mohla se celá vyhrocená situace po vydání Pravidel z roku 1993 odehrát již o dva roky dříve a bez zbytečných emocí. Na vině může být i fakt, že kniha nebyla na pultech všech knihkupectví, a byla tehdy těžko dostupná.

Nemuselo tak docházet k tragikomickým situacím, kdy „*náměstek ministra školství Ivana Pilipa*⁷ *Miroslav Bartošek vyškrtl nová pravidla ze seznamu učebnic pro základní a střední školy. Ve školách se dle něj má od září (1994) učit podle pravidel z roku 1957 (...)*“ (MFD, 19. 7. 1994) Ze školních knihoven se tak mělo vyřazovat téměř sto tisíc výtisků nově vytištěných Pravidel. Přitom se na doporučení ministerstva v této době již půl roku dle nových Pravidel učilo a některé střední školy dle nich sestavovaly přijímací zkoušky. V *Denním telegrafu* se tehdejší tiskový mluvčí ministerstva školství Arnošt Kastner vyjadřuje k tomu, proč nebyl přijat Dodatek k pravidlům, který měl vyostřenou situaci řešit: „...*pro jeho nekvalitu a nepoužitelnost pro učitele. (...) Zejména šlo o znovuzavedení některých dubletních tvarů (socialismus a socializmus), znovuzavedení písmene s u některých slov cizího původu a*

⁷ Ivan Pilip byl ministrem školství od května 1994 do května 1996. Nastoupil za Petra Piňhu, absolventa FF UK oboru čeština, obecný jazykozpyt. Piňha setrval ve funkci od roku 1992 do 27. 4. 1994, kdy během nejostřejších „bojů o pravopis“ ze zdravotních důvodů odstoupil z funkce ministra školství. Ačkoliv to byl Piňha, kdo inicioval dvoudenní seminář, na jehož základě vznikl Dodatek, získal posléze Dodatek přízvisko „Pilipův“.

o požadavek metodického návodu pro učitele, jak zacházet s pravidly a s doplňkem.“ (Denní telegraf, 20.7.1994)

Ministr Ivan Pilip se kvůli vyhocené situaci vrací z dovolené a hned dva dny poté „pozastavil rozhodnutí svého náměstka (...) o vyřazení této publikace ze seznamu učebnic pro základní a střední školy.“ (Český deník, 21. 7. 1994) A prohlásil, „že budou od září 1994 Pravidla pro školy závazná (...) Toto rozhodnutí oznámil ministr poté, co se se zástupcem ÚJČ AV Zdeňkem Hlavsou dohodl na vypracování dodatku, jenž odstraní nejvíce kritizované změny v nových pravidlech. (...) Dodatek vypracují odborníci z ústavu spolu s experty nominovanými ministerstvem do čtrnácti dnů, takže by jej v září měli mít učitelé k dispozici.“ (MFD, 21. 7. 1994)

Na závěr citací z tehdejšího tisku vybírám, že „dodatek je nejen účelným kompromisem názorů různých proudů jazykozpytců, ale i dalším krokem k větší volnosti učitelů i žáků samých“ (MFD, 6. 8. 1994) a poslední, celou pravopisnou válku téměř bagatelizující, že „z výsledků ankety Českého deníku vyplynulo, že občany v tisku tolik diskutovaná problematika změn v Pravidlech českého pravopisu vlastně vůbec nezajímá.“ (Český deník, 10. 8. 1994).

2.1.3 Co pravopis je a proč se vyvíjí a mění?

Dle Jiřího Krause můžeme výrazu pravopis (ortografie, z řeckého *orthos* = správný a *grafein* = psát) přiřadit několik následujících významů:

„Základním významem je (a) způsob označování hlásek písmeny, v širším významu (b) se sem řadí i soubor pravidel určujících kladení interpunkčních znamének. V dalším významu (c) termín pravopis zahrnuje i teorii jako součást jazykovědy, která se zabývá korespondencí mezi zvukovou a grafickou stránkou jazyka. S předchozím významem souvisí (d) pravopisná kodifikace, tedy činnost, která výsledky pravopisných řešení uveřejňuje jako společensky závazné, obvykle v pravopisných příručkách obsahujících jednak slovní vyjádření pravidel, jednak abecedně uspořádaný rejstřík (slovníček) slov pravopisně zajímavých. S tímto významem pak souvisí i význam (e) pravopis jako součást jazykové výchovy a šíření poznatků o něm v praxi. (...)“ (Kraus, J. 1991)

Pro tuto bakalářskou práci bude důležitý zejména pravopis jako takový a též ve významu (d) **pravopisná kodifikace**. Proč je však pravopis v české společnosti tak

nadhodnocen a vyvolává u koncových uživatelů, v případě změn, tak silné emoce? Profesor Kraus míní, že je tomu tak zvláště proto, že v pravopise se daleko více než v jiných oblastech popisu a posuzování jazykových jevů uplatňuje složka vědomého a záměrného rozhodování. „*Grafickou soustavu a pravopisné zásady si lidé vytvořili sami záměrně a také je mohou v jistých údobích měnit – dle toho, jak se vyvíjí jazyk a jak se vyvíjí jeho vědecké poznání, jaké jsou kulturní a politické poměry i úroveň vzdělání ve společnosti.*“ (Kraus, J. 1991)

V roce 1932 Vilém Mathesius⁸ v této souvislosti hovoří o potřebě stability ve spisovném jazyce. „*Jazyky se vůbec vyvíjejí především změnami, které v době, kdy se vžívají, musí se považovat ze stanoviska platné normy za chyby,*“ píše Mathesius a velice trefně a jednoduše by tak vysvětlil, že když se po vydání nových pravidel v roce 1993 ozvali jazykoví „brusiči“, kteří zavrhovali „chybné“ výrazy jako *filozofie* či *komunismus*, nestalo se vůbec nic nového, ba ani zvláštního či překvapivého. „*Záleží vždycky jenom na tom, aby se novota přijímala do normy v pravý čas, ani příliš spěšně, ani teprve po dlouhém, tvrdohlavém vzpírání,*“ doplňuje Mathesius. Otázku toho, jak přesně poznat onen „správný čas“ raději nechávám stranou, protože by samotná vydala na odbornou práci⁹.

Mathesius do jazykové kultury zavádí též důležitý termín „pružná stabilita“, který předpokládá stejnou míru (většinovou) kodifikovaného obrazu spisovné češtiny, jež se nemění, jako stejnou míru (menšinovou) grafického obrazu, který je variabilní. Bohuslav Havránek ve svém příspěvku po Mathesiovi¹⁰ varuje před nebezpečím, „*aby nebyl ze snahy po stabilisaci spisovný jazyk ochuzován nivelisací, totiž snahou dosáhnout úplné jednotnosti (jednoho plánu) tím, že by se odstranilo všechno kolísání a všechny dublety, všechna synonymita gramatická i lexikální: byl by tím zbavován spisovný jazyk prostředků funkčního a stylistického rozlišení, potřebných pro funkční diferenciaci a stylistickou dismiliaci.*“

V případech, kdy skutečný úzus zřetelně kolísá, je nejhodnějším řešením připustit dvě formy (dubletu); kolísání je totiž projevem přechodného stadia ve vývoji jazyka. (Kraus, J. 1991) Pokud bychom si však tvrdohlavě stáli kupříkladu za psaním *filosofie* a *komunismus* i dnes, nejen že bychom ochuzovali jazyk o přirozený vývoj snahou dosáhnout jednotnosti za každou cenu, ale kupříkladu za dvacet let bychom už byli považováni za šířitele anachronického obrazu jazyka či za novodobé puristy, kteří se budou odvolávat na doby historické, kdy se tak před desítkami či stovkami let psalo.

⁸ Vilém Mathesius (1882-1945) přední český jazykovědec, bohemista a anglista.

⁹ Tento argument byl kritiky Pravidel též často používán, tj. že reforma přišla v nesprávný čas, ale kritikové již neříkali, kdy měl nastat onen „správný čas“.

2.1.4 Je pravopis opravdu tak důležitý?

Je zajímavé, že na jedné straně stojí základně poučená veřejnost s absolvovanou povinnou školní docházkou, která považuje bezchybný pravopis za známku vzdělání, nebo snad dokonce inteligence¹¹, a na straně druhé jsou odborníci, kteří pravopisu sice důležitost též přiřkládají, ale staví jej ve školské praxi až na druhé místo, kupříkladu za stylistiku či bohatou slovní zásobu.

„Například ve školské praxi se pravopis stává neprávem ukazatelem znalostí a vyjadřovacích schopností vůbec. Písemné projevy žáků bývají občas posuzovány výhradně podle pravopisu (...), přestože rozhodující by měly být jiné stránky (obsahová, jazyková, stylistická atd.) Pokládáme proto za podstatné, aby se žáci naučili jazyku rozumět a kultivovaně ho užívat. Zvláště pro školu je důležitý i druhý, opačný pohled: jazyk není pravopis nebo především pravopis. (Polívková, A. 1991)

Stejný názor zastával již o desítky let dříve Vilém Mathesius, když píše, že *„jazyk mateřský jistě lépe ovládá žák, který třeba někdy zakolísá v pravopisu nebo tvarosloví, ale dovede pěkně vyprávět nebo popisovat, nežli žák, který má v malíčku všechny předpisy pravopisné, ale nesvede několik kloudných vět jasného a plynulého vyprávění nebo popisu.“*¹² (Mathesius, V. 1944)

Většina společnosti si je vědoma faktu, že jsou důležitější věci v životě než vědět, zdali se má psát slovo s variantou se s nebo z, avšak existují tací jedinci, kteří při nalezení pravopisné chyby v jakékoliv písemnosti podrážděně reagují.

Nejvíce je to patrné v redakcích celostátních deníků, kam často chodí dopisy či e-maily od rozhořčených čtenářů, kteří upozorňují na pravopisnou chybu v textu. Důkazem, že tyto prohřešky považují i samy novinové redakce za ostudu, mohou být následné výtky redaktorům a korektně během ranní porady, při které se hodnotí aktuální výtisk novin.

¹⁰ Roku 1932 vyšel v Melantrichu sborník Pražského lingvistického kroužku *Spisová čeština a jazyková kultura*. Po předmluvě následuje stať Viléma Mathesia *O požadavku stability ve spisovném jazyce*, na kterou navazuje Havránek rozsáhlý příspěvek *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*.

¹¹ Každý jsme někdy natrefili při čtení internetových diskusí na poznámky typu: „Ty... jedno, zopakuj si základní školu, děláš tu chytrého a ani nevíš, že se ve slově fyzika píše tvrdé “y“ po f“ atp.

¹² S tím nezbývá než souhlasit, ale učitelé a učitelky na základních a středních školách sice mohou žáka pochválit za hezky napsaný sloh, ale nakonec mu špatnou známku za chybný pravopis dát musí. Čili dokud se nezmění samo hodnocení žáků – například nesměšovat pravopis se slohy (nebo nedávat pravopisu takovou důležitost ve slohu, k tomu jsou diktáty) – vždy budou ti, kteří pravopis ovládají ve výhodě a budou mít lepší studijní výsledky.

2.1.5 O co vlastně šlo v „pravopisné válce“ aneb Mnoho povyku pro nic?

Je zajímavé sledovat v tehdejší tisku argumenty laiků, novinářů a na druhé straně odborníků na jazyk. Takřka celý spor z té „nepoučené“ strany se týkal pouze zrušení dublet *s* a *z* (např. *president* a *prezident*, kde se zrušila varianta se *s*) a naopak zavedení dublet *s* a *z* tam, kde do té doby nebyly (např. slova končící na příponu *-ismus*, po reformě i *-izmus*). Ti, kteří útočili na nová Pravidla používali argumentů buď estetických, historických či jen čistě proto, že člověk obecně přikládá pravopisu mnohem větší význam a je nerad, když mu nějaká vyšší autorita „sahá“ na něco, co se pracně naučil ve škole.¹³

Mezi tehdejší útočníky na nová Pravidla právě z „estetických“ důvodů patřili kupříkladu básník Michal Ajvaz (hovořil většinou o „podbízění se obecnému, nízkému vkusu“) či romanista Václav Jamek. Právě Jamkovi jeho sloupky v Literárních novinách nakonec vydaly na celou knihu *O patřičnosti v jazyce*. V článku pojmenovaném *Oktrojírka* píše následující:

„I když „odborníci“, kteří to spískali, zatím všechnu kritiku s despektem odmítají, Pravidla tzv. pravopisu, která nám nedávno starým dobrým způsobem naoktrojovali, nejsou počínkem pro budoucnost, nýbrž jen pozůstatkem, opožděným projevem normovacích způsobů, jaké napříště už nebudou možné. Nová Pravidla byla vydána v nevhodnou dobu, aniž o ně kdo stál, a bez předchozí rozvahy a rozpravy.“

S tím polemizuje Světlá Čmejrková z Ústavu jazyka českého AV, která během osobní konzultace sdělila, že není pravda, že by o nová Pravidla nikdo nestál. Stála o ně zejména nakladatelství a školy, které chtěly nové kodifikační příručky, ve kterých by nebyly příklady ovlivněné komunistickým režimem. Nová Pravidla přišla tedy v dobu vhodnou, pouze místy se možná předběhl vývoj, že například *-izmy* se kodifikovaly před územ, a proto byli autoři Pravidel často obviňováni ze slovakismů či rusismů atp.

Jamek ve svých člancích často argumentuje tím, že nová Pravidla jdou ruku v ruce s „dacanstvím“ a „křupanstvím“ a neváhá se sám často jako „křupan“, možná za účelem pobavení čtenáře, projevovat. Např. na straně 24 v článku „Status kvó“ píše: „...*takoví už my dnešní Češi jsme, nabití energií, fpravdě renezantní – a podle toho vypadá i náš pravopis: piž, jak slyšíš, vole!*“

¹³ Velká a emotivní diskuse o pravopisné reformě proběhla i v sousedním Německu, kde se v devadesátých letech 20. století například omezilo užívání tzv. *scharfes s* (ostrého *s*, β) a namísto něj se zavedlo *ss*.

Je tedy možná částečně pravda, že nová Pravidla se více „podbízejí“ fonetickému psaní přejatých slov, ačkoliv český jazyk je spíše jazykem morfologickým, ale pravopisná reforma se v roce 1993 netýkala pouze přepisování slov cizího původu.

Autoři nových Pravidel často vyzdvihují např. rozsáhlou reformu psaní velkých písmen, ale protože velká písmena neumí psát bezchybně s trochou nadsázky takřka nikdo – ani rádo by vzdělanci odkazující na řecký původ slova *filozofie*, protože oni přeci vědí o Pythagorovi a jeho *filein* a *sofii* čili lásce k moudrosti – nevedly se spory o psaní velkých písmen, ale o tom, co bylo patrné takřka na první pohled. Jak napsal tehdy do Respektu Richard Štencl: „*Ostatně už dnes v jistých kruzích platí, že napsat slovo „filozofie“ je totéž jako vystavit si vysvědčení o vlastní tuposti.*“ (Štencl, R. 1994) Štencl v článku též vtipně podotýká, že „*sepsáním Dodatku k Pravidlům sice „pravopisná letní válka“ utichá, ale nová Pravidla platit budou, ale jaksi bez toho, co je na nich nového.*“ Sám se tak, byť z pozice zastánce reformy, zaobírá v článku taktéž pouze dubletními tvary ve slovech řecko-latinského původu a např. o velkých písmenech se vůbec nezmiňuje.

Toho si všímají i Jiří Kraus s Olgou Martincovou v rozhovoru pro Učitelské listy. „*Všichni se soustředili na psaní přejatých slov – tam lze demonstrovat svou vzdělanost. Touha být elitou by se měla projevat jiným způsobem.*“ (Učitelské listy, 1994) Kraus v *Denním telegrafu* vypichuje ještě další aspekt pravopisné války – politickou interpretaci jednotlivých pravopisných řešení. Píše, že pravopisné počesťování, které bylo novým Pravidlům vytýkáno, není dle některých autorů polemik ničím jiným než „*produktem násilné rusifikace, slovakizace, normalizace, jako výsledek nátlaku totalitních politiků, lingvistů apod.*“ To však Kraus v zásadě popírá a poukazuje např. na práci Petra Zenkla z roku 1913, ve které Zenkl prosazuje důsledné počesťování slov cizího původu. Pro počesťování byli i ve 20. a 30. letech lingvisté Josef Zubatý¹⁴ a Vilém Mathesius. Na závěr Kraus odmítá, že by nová Pravidla z roku 1993 byla výsledkem nátlaku totalitních lingvistů, protože např. o slovo *president* se v roce 1957 zasloužil zejména tehdejší ministr Václav Kopecký, a tudíž by kritici nové reformy měli mít spíše radost, že se slovo *prezident* bude psát s variantou se z.

O tom, že pravopisná reforma v roce 1957 rozhodně nebyla produktem stalinismu hovoří detailně i Alexandr Stich ve svém článku z Literárních novin *Ať žije český furor ortographicus*.

„*K. Havlíček kdysi sténal nad tím, že tento národ je postižen chorobou zvanou furor ortographicus. Jak je vidět, ta nemoc řádí dodnes. Ono je to tak efektní, a člověk vypadá tak*

¹⁴ Josef Zubatý (1855-1931) profesor staroindické filologie a srovnávacího jazykozpytu.

hrdinně, svobodomyšlně, vzdělaně, když zahřímá něco o českém pravopisu (...) a celé to navíc zalije omáčkou boje proti stalinské totalitě.“

K psaní dubletních tvarů v chystané pravopisné reformě píše tamtéž A. Stich následující:

„Nemám nic proti tomu, aby si psal ten, kdo právě v tom vidí výraz své kultivovanosti, jazykové i duchovní svobody a evropanství i vzdělanosti, president, filosofie atd. Bude tím sice retardovat přirozený, zcela evropský vývoj české pravopisné soustavy (...) ale pak by měl také psát i vyslovovat třeba konserva, transistor (od conservare, trans-ire). Až to udělá, pak mu snad jednou dojde, že právě retardování v přirozeném psaní antických přejímek v češtin vyvolalo výslovnostní podoby typu „diskuze, disertace, renesance“ – které se nelíbí ani p. Tylovi (Stichův příspěvek vzniknul jako reakce na článek p. Tyla, pozn. aut.), ani mně.“ (Stich, A. 2004)

2.1.6 Vliv novin a novinářů na pravopis

Předmětem této kapitoly rozhodně nejsou účinky mediálních obsahů na recipienty. V tomto ohledu je spíše zajímavé, zdali to, jakým způsobem redakce jednotlivých novin píšící určitá slova, dokáže ovlivnit grafickou podobu jazyka jejich čtenářů.

Postihy za nedodržení pravidel českého pravopisu může očekávat maximálně žák a nebo student sedící ve školních lavicích – obdrží špatnou známku. Všichni ostatní tedy mohou psát jak chtějí, pouze to o nich „cosi“ vypovídá. Na tom, jak budou psát jednotlivé redakce, rozhodně nemá vliv ani Ústav pro jazyk český či jakékoliv ministerstvo. Akademičtí pracovníci mohou mediální pracovníky kritizovat, ale jejich „poslušnost“, aby psali korektně, si na rozdíl od učitelky na základní škole vynutit nemohou.

Na druhou stranu však čeští lingvisté – Zdeněk Hlavsa a Jiří Kraus – považují hromadné sdělovací prostředky za možná ještě větší autoritu než školní výuku. *„Sdělovací prostředky totiž neustále ovlivňují miliony posluchačů a diváků. Snažíme se samozřejmě v tomto směru už dlouhá léta působit, ale záleží na redakcích sdělovacích prostředků, do jaké míry jsou ochotny naše doporučení přijímat. A také – do jaké míry jsou si vůbec vědomy své odpovědnosti v tomto směru.“* (Práce, 9. 8. 1993) Kupodivu se na tomto shoduje i tehdejší hlavní oponent přijetí nových Pravidel – ministerstvo školství¹⁵. Jak říká tehdejší mluvčí ministerstva: *„O tom, jak budou psát třeba novináři, my, jako ministerstvo školství, rozhodovat pochopitelně nemůžeme.“* (Denní telegraf, 20. 7. 1994)

¹⁵ Ministerstvo školství schvaluje Pravidla českého pravopisu pro užívání ve školní výuce, případně závazně vyžaduje respektování těchto zásad při výuce češtiny ve školách.

V jiném rozhovoru deníku Práce na otázku „*Sdělovací prostředky tedy mají pro vývoj jazyka velký význam?*“ odpovídají Zdeněk Hlavsa a Jiří Kraus následovně: „*Pokud ještě ve třicátých letech vycházel jazyk z jazyka uměleckého, dnes je to už v rozhodující míře publicistika.*“ (Práce, 3. 6. 1993) A aby novinář dělající rozhovor nenechal dotazované lingvisty na pochybách o „své moci“, vstupuje později do rozhovoru s dotazem „*Proti některým slovům se „z“ se však lidé bouří. Já osobně třeba proti renezanzi nebo rezortu.*“¹⁶

O nízké kvalifikovanosti médií tehdejší doby se zmiňuje i Jaroslav Bartošek ve studii *Jazyk žurnalistiky*: „*Po bojovné diskusi (bohužel ze strany médií málo kvalifikované) byla Pravidla po úpravách přijata jako doporučená pro veřejnost a závazná pro školy. Český tisk většinu doporučovaných inovací postupně přijímá.*“ (Bartošek, J. 1997) To je patrné i na kroku HN z 1. ledna 2007, kdy došly k závěru, že serióznost zpracování se nemusí nutně projevovat Ipěním na staré verzi Pravidel.

O tom, jaký vliv mají novináři na čtenáře, může vypovídat i tento úryvek z článku Ivany Svobodové o tazatelích, kteří volají do Jazykové poradny Ústavu pro jazyk český. „*Postupně přibývali ti, kteří se informují na závaznost pravidel, tedy na to, zda je bezpodmínečně musí dodržovat. Mnohé z těchto dotazů, jak vyplynulo z rozhovorů, inspirovala prohlášení redakcí Denního telegrafu a Českého deníku, že se novými Pravidly řídit nebudou. Naše zkušenosti však ukazují, že převážná část veřejnosti autoritu nových Pravidel uznává.*“ A dále tamtéž: „*V novinách napsali vychřice, to je podle nových Pravidel?*“ (Naše řeč, 1994) Jak však píše doktorka Svobodová, ti, kteří volají do jazykové poradny tvoří pouze malé procento populace, a tak by se jejich mínění nemělo zbytečně přeceňovat.

Ale i tak zbývá veliké procento populace, které sice do jazykové poradny netelefonuje, ale každodenně čte hromadné sdělovací prostředky. Určitě by bylo zajímavé udělat průzkum mezi čtenáři jednotlivých deníků, ze kterého by vyplynulo, zdali noviny skutečně ovlivňují grafickou podobu jazyka svých čtenářů.

¹⁶ Zde je zajímavé si povšimnout, jak se novinář z modu „*lidé se bouří*“ plynule dostává k *já osobně...* Dnes by se pravděpodobně něco podobného už v novinách nemohlo objevit, aby novinář do otázky v rozhovoru vkládal osobní emoce. Mám na mysli samozřejmě seriózní deníky.

2.1.7 Dílčí shrnutí

Grafická podoba jazyka a jazyk samotný se v průběhu staletí vyvíjí při zachování pružné stability. Tu můžeme chápat jako paradox, ve kterém musí být jazyk (spolu s pravopisem) stabilní, neměnný a zároveň se musí pružně vyvíjet, měnit, aby vyhovoval přirozenému historickému vývoji a době, ve které se používá. Rozhodnutí akademických pracovníků o tom, že určité změny budou kodifikovány v nových Pravidlech, se většinou setkávají takřka až s nenávidnými reakcemi ze strany uživatelů jazyka. Pravopisná válka z let 1993-1994 není v naší historii jevem ojedinělým.¹⁷

Předmětem „letní pravopisné války“ bylo zejména zavedení a zrušení dublet *s a z* u některých skupin slov řecko-latinského původu. Jiné změny v Pravidlech tolik už koncovým uživatelům nevadily a postupně si na ně zvykají či je přijímají za své. O tom, jak se vybrané novinové redakce vyrovnaly s pravopisnou reformou z roku 1993, bude řeč v oddílu 2.2 bakalářské práce.

¹⁷ Miloslav Sedláček napsal do 2. a 3. čísla 76. ročníku Naší řeči rozsáhlejší stať, v níž uvádí četná fakta o českých pravopisných válkách od počátku 19. století po současnost. Dále Hynek Tešnar psal o pravopisných polemikách 1. poloviny 19. století mezi tzv. „jotisty“ a „ypsilonisty“ v 5. čísle 83. ročníku Naší řeči a v 1. čísle 86. ročníku Naší řeči.

2.2 Reakce vybraných deníků na pravopisnou reformu z roku 1993

2.2.1 Noviny musejí vycházet i za předpokladu, že se neví, jakou podobou jazyka se do nich bude psát

V chaotické situaci¹⁸, která nastala po vydání Pravidel českého pravopisu, se musely jednotlivé deníky velice rychle zorientovat. Buď mohly reformu bez jakýchkoliv námitek přijmout a okamžitě začít psát „po novu“¹⁹, a nebo se mohly vydat cestou totální rezistence jako např. deníky *Denní telegraf* či *Český deník*, které sebevědomě prohlásily, že se novou reformou řídit nebudou. S trochou cynismu bychom mohli říct, že zatímco *Denní telegraf* a *Český deník* již nevycházejí, *Pravidla českého pravopisu* vycházejí s železnou pravidelností dodnes.

Deníky, kterým se budu v této bakalářské práci věnovat – HN a MFD – zvolily cestu třetí. Utvořily si jakési vlastní pravopisné manuály, dle kterých začaly psát. Jak říká Věra Šálková, pracovnice lektorny MFD a pamětnice tehdejších událostí: „*Dostávali jsme zděšené dopisy od našich čtenářů, a tak jsme se snažili o vytvoření konzistentního jazyka pro MFD, tzn., že jsme na některé změny přistoupili, některé jsme ponechali na vývoji. (...) Nutné změny jsme akceptovali, už kvůli dětem s povinnou školní docházkou. Ale hlavně jsme veškeré změny projednávali s Ústavem jazyka českého, který uznal, že v zavedeném deníku nejde vše tak direktivně nařídit jako na základních školách.*“

Zatímco HN si svůj „manuál“ předaly redakci až roku 2003, kdy byla sepsána *Jazyková rukověť* – více jak čtyřicetistránkový dokument závazný pro všechny redaktory HN²⁰, MFD naproti tomu nikdy žádný podobný dokument nese-psala a je stále věrná svému „slovníkovému systému“. Slovník ve verzi ze srpna 2006 čítal 61 stránek A4 a jen namátkově na ukázkou sled několika slovních spojení:

Branické divadlo

branně-bezpečnostní výbor

¹⁸ O tom, nakolik se na tomto pravopisném „chaosu“ podílely samy noviny nastolováním témat, se v této práci nebudu zabývat.

¹⁹ Právě MFD novou reformu přijala, avšak po vlně dopisů od rozhořčených čtenářů se vrátila ke způsobu psaní slov „před“ reformou a později si utvořila raději „vlastní“ pravopis.

²⁰ Před koncem roku 2005 na pozici šéfredaktora HN vystřídal Romana Galla Petr Šimůnek. Právě *Jazykovou rukověť*, která vznikla pod vedením Romana Galla, viní Petr Šimůnek, nynější šéfredaktor HN, z toho, že její vinou byly „HN jediným českým deníkem na trhu psaným maďarsky.“ (In Media 4/06, e-časopis studentů FS V UK <http://www.extra.cz/fsv/rubrika04.pdf>) Petr Šimůnek tedy původní *Jazykovou rukověť* z roku 2003 zrušil a chystá na rok 2007 sepsání nové *stylistické příručky*, která snad způsobí, že HN už dle Šimůnka nebudou „tak nudné a nesrozumitelné noviny“ jako do konce roku 2005. O zavedení nových pravopisných pravidel od 1. ledna 2007 viz oddíl 1.1.1 Předmluvy.

brandýští
brejkbol
Brescie
Bridges Jeff
Brigády mučedníků Abú Háfize Masrího
Brigády mučedníků od Al-Aksá
Brikcius Eugen
Brisbane
British Airways
Britské impérium
britské ostrovy, Britské souostroví
Brněnská přehrada
Brněnský drak (vlak)

Zatímco se tedy HN pokusily o sestavení obecné jazykové příručky (zabývající se stylistikou a pravopisem) s konkrétními příklady, MFD má seznam problematických slovních spojení, která slouží spíše pro pracovníky lektorny než pro samotné redaktory, jak je tomu v HN, byť redaktoři MFD do slovníku mohou též kdykoliv nahlédnout, pokud si nejsou s něčím jisti (a ulehčit tak případnou práci korektorům). Větší jazyková odpovědnost je tak kladena na redaktory HN.

Zatímco MFD potřebovala pro své čtenáře *konzistentní jazyk*, HN sepsaly a vytvořily *Jazykovou rukověť* za účelem *seriózního a přirozeného*²¹ *jazyka*, což vychází ze samotné podstaty těchto novin. „*HN se sice snaží o široký tematický záběr, ale přece jen více pěstují pověst méně zábavného, poněkud serioznějšího listu (je to dáno i tradičním zaměřením, jsou přece chápány jako ekonomicky orientovaný titul, a skladbou čtenářské obce, v níž mají vyšší podíl lidé z manažerských vrstev).*“ (Jiráček, J. 2005).

Přiřadit konkrétní autorství slovníku MFD je poněkud složitější – je společným dílem pracovníků lektorny a denně se aktualizuje, avšak u *Jazykové rukověti HN* z roku 2003 přesně víme, kdo kterou část sepsal. Jan Lipold, zástupce šéfredaktora, je autorem stylistické části (Kapitoly 1-9)²²; Libor Stejskal, hlavní editor, je hlavním autorem pravopisné části (Kapitoly

²¹ Jen definice „přirozeného jazyka“ vydá v rukověti na čtyři strany – namátkou vyberu některá slovní spojení, která přirozený jazyk dle HN charakterizují: spisovný, srozumitelný, automaticky pochopitelný, neumělý, bez klišé, elegantní, nikoliv úřední, nikoliv hovorový, rozhodně ne emociální atd.

²² Stylistická část tvoří většinu *Jazykové rukověti*, není však potřebná pro tuto práci. Stojí však za zmínku, že stylistice přikládá vedení HN daleko větší váhu – devět kapitol ku dvěma pravopisným. Avšak na druhou stranu

10-11)²³. Dalšími spoluautory rukověti jsou Jakub Unger (bývalý vedoucí domácí rubriky, dnes šéfredaktor serveru Aktuálně.cz) a Martin Denemark (bývalý zástupce šéfredaktora, dnes manažer redakce HN).

2.2.2 Pravopisné normy jednotlivých redakcí

Pravopisná norma HN vychází ze spisovné češtiny kodifikované *Pravidly českého pravopisu* (nakladatelství Pansofia, 1993), z *Dodatku ke školnímu vydání Pravidel českého pravopisu* a dále ze *Slovníku spisovné češtiny pro školy a veřejnost* (nakladatelství Academia, 1994). Pravopisná norma MFD vychází rovněž z *Pravidel českého pravopisu i s Dodatkem, Slovníku spisovné češtiny pro školy a veřejnost* a dále z *Nových slov v češtině, Slovník neologizmů 2* (Academia, 2004), *Akademického slovníku cizích slov I. a II. dílu* (Academia, 1995) a někdy pracovníci lektorny MFD nahlíží i do publikací *Co ve slovnících nenajdete* (Portál, 2004) a do *Geografického místopisného slovníku světa* (Academia, 1999). Je ale zřejmé, že pokud je třeba, výše zmiňované sekundární prameny MFD mají k dispozici i v lektorně HN.

„V případě, že Pravidla připouštějí pravopisné varianty, určuje vedení redakce společně s vedoucím lektorny, které z nich se stanou součástí normy HN. Tato pravidla jsou poté závazná pro všechny autory. Vedení HN spolu s vedoucím lektorského oddělení sleduje jazykový vývoj a zejména změny v kodifikaci, přičemž vychází z informací Ústavu pro jazyk český. Pokud se upravují či doplňují Pravidla českého pravopisu, neprodleně rozhoduje o případné změně či doplnění pravopisné normy HN.“ (Jazyková rukověť, 2003)

Obecně platí, že HN se přiklání k jazykově neutrálním, popřípadě tradičním variantám, které lépe odpovídají jejich stylu – to však platilo pouze do konce roku 2006. Změna ve vnímání Pravidel českého pravopisu HN nastala až v lednu 2007, kdy se do praxe zavedl *Návrh změn v materiálu Jazyková rukověť HN*, sepsaný pracovníky lektorny HN:

„Vzhledem k tomu, že dvanáctileté období platnosti nových pravidel je dostatečně dlouhá doba pro přivyknutí změnám ze strany veřejnosti, myslíme si, že je vhodné v některých případech přejít na novou variantu. Hlavním důvodem je skutečnost, že mnohé změny byly už natolik přijaty, že v publicistice i v knihách zcela zdomácněly, čas je dostatečně prověřil. Navíc školy absolvovala celá

je v rukověti napsáno, že v HN může pracovat pouze takový redaktor, který dokonale ovládá pravopisná pravidla. Kapitoly 1-9 rozepsané: 1) Přirozený jazyk, 2) Věta, odstavec, 3) Výstižné a přesné vyjadřování, 4) Kliše, stereotypy, 5) Emoce, katastrofy, 6) Citáty (nebo parafráze), 7) Slovesa a citáty, 8) Jak HN vstupují do textu, 9) Odborný a hovorový jazyk.

²³ Kapitoly 10-11 rozepsané: 10) Pravopisná norma HN, 11) Jazyková konvence HN.

jedna generace, která má už značné potíže s konzervativní variantou pravopisu. (Návrh na změnu Jazykové rukověti HN, 2006)

Po pravopisné reformě v roce 1993 (a následném zavedení Dodatku v roce 1994) se mohou psát u mnoha slov dvě varianty např. *komunismus* a *komunizmus* či *analysa* a *analýza*. Je jakýmsi obecně platným doporučením, že pokud už se pisatel rozhodne používat jeden „styl“, měl by ho dodržovat v celém svém písemném projevu. Čili věta „*Na našem gymnáziu sepisují filozofickou tezi.*“ by se měla psát buď a) *Na našem gymnasiu sepisují filosofickou thesi.* nebo b) *Na našem gymnáziu sepisují filozofickou tezi.* Tímto „doporučením“ se však neřídí ani jedna redakce zkoumaných deníků. Obě redakce sice z Pravidel českého pravopisu vycházejí, avšak každá z nich po svém. O tom, co si vzaly z pravopisné reformy deníky za své či nikoliv, viz dále.

2.2.3 A. Pravopisné varianty (dublety)

1. psaní -s- a -z-

a) V případě dubletních výrazů, kde se původní -s čte jako [-z], užívají HN (též po aktualizaci od 1. ledna 2007) i MFD podobu psaní se -z. Tuto variantu považuje Dodatek za základní, stylově neutrální.

Příklady HN i MFD²⁴: *analýza, azyl, bazilika, dimenze, epizoda, filozofie, geneze, exkurze, fantazie, intenzita, izobara, muzeum, oáza, organizace, pauza, penze, plazma, poezie, prezentace, prezident, próza, revize, rezoluce, tuberkulóza, univerzita, úzus, konzervatoř, konzul, konzulát, deziluze, dezinfekce, dezinterpretace.*

b) Ve slovech zakončených v prvním pádě na skupinu vyslovovanou [-ns, -rs, -ls] užívaly HN variantu se -s, od roku 2007 však užívají podobu se -z. MFD užívají variantu se -z. Tyto dublety nemají stylové rozlišení.

Příklady HN (do prosince 2006): *diskurs, dispens, exkurs, impuls, konkurs, kurs*²⁵ (jak ve smyslu vzdělávacím, tak měnovém – kursový, kursovní), *puls, rekurs, revers.*

²⁴ Příklady i členění do skupin vycházejí z *Jazykové rukověti HN*, ale po otevření Pravidel a Dodatku je zřejmé, že se HN inspirovaly těmito příručkami.

²⁵ Slovo *kurs/kurz* patřilo mezi ona „žhavá“ slova letní pravopisné války a bylo v novinových článcích stejně často citováno jako varianty slova *filosofie/filozofie*.

Příklady HN (od ledna 2007): diskurz, dispenz, exkurz, impulz, konkurz, kurz (jak ve smyslu vzdělávacím, tak měnovém – kurzový, kurzovní), pulz, rekurz, reverz

Příklady MFD: diskurz, dispenz, exkurz, impulz, konkurz, kurz, pulz, rekurz, reverz

c) Ve slovech s příponou vyslovovanou jako [-izmus] a ve slovech zakončených na -s(z)mus, -s(z)ma se píše v HN varianta se -s, neboť tuto podobu považují Pravidla za základní. A protože se progresivní podoba se -z prozatím neujala, používají HN variantu se -s i po změnách v lednu 2007. MFD zde není natolik obecná a důsledná. Ve slovech s příponou vyslovovanou jako [-izmus] se píše v MFD -s, naproti tomu ve slovech zakončených na -s(z)ma se používá v MFD varianta se -z.²⁶

Příklady HN: impresionismus, komunismus, mechanismus, organismus, racionalismus, realismus, symbolismus, spasmus, charisma.

Příklady MFD: impresionismus, komunismus, mechanismus, organismus, racionalismus, realismus, symbolismus, **ale!** spasmus, **ale!** charisma

d) Ve slovech, kde se jako spisovaná připouští dvojí výslovnost [-s] i [-z], užívají HN slohově neutrální podobu se -s, a stejně tak i MFD, ačkoliv i zde se v případě MFD najdou výjimky se -z.

Příklady HN: diskuse, disertace, renesance, resort, režisér.

Příklady MFD: diskuse, **ale!** dizertace, renesance, resort, režisér.

2. Psaní krátkých a dlouhých samohlásek

Ve slovech, v nichž Dodatek k pravidlům připouští psaní krátké i dlouhé samohlásky HN používaly do prosince 2006 samohlásku dlouhou. Protože krátká podoba odráží změnu výslovnosti, k níž došlo v posledních desetiletích pod vlivem cizích jazyků, rozhodly se HN od ledna 2007 psát slova důsledně s krátkou samohláskou dle Pravidel z roku 1993. MFD používá samohlásku krátkou.

²⁶ V případě MFD neexistují obecná striktní pravidla pro určité pravopisné jevy. Nikdy tedy nelze říct, že se píše v MFD pouze a jen určitým způsobem. Například u pravopisu přejatých slov z cizího jazyka, by se pracovník lektorny MFD podíval do Ak. slovníku cizích slov, a pokud by v něm byla pouze jedna varianta, tak by ji použil, a pokud by byly dvě, má přednost první uvedená. Avšak ani toto není obecně platné pravidlo, protože vedle Ak. slovníku cizích slov se přihlíží i k Dodatku a poté se „vybírá“, která varianta je vhodnější pro styl MFD. Pracovníci lektorny se tak rozhodují dle konkrétních příkladů „na místě“.

Příklady HN (do prosince 2006): acetylén, benzín, glycerín, penicilín, archív, archívni, masív, masívni, defenzíva, defenzívni, pasívum, pasívni, blasfémie, leukémie, bakterie, drogerie, galérie, balkón, balkónek, milión, citrón, prezídium, salón, salónek, stadión, špión, vagón, fazóna, sezóna, ortoped

Příklady HN (od ledna 2007): acetylen, benzin, glycerin, penicilin, archiv, archivni, masiv, masivni, defenziva, defenzivni, pasivum, pasivni, blasfemie, leukemie, bakterie, drogerie, galerie, balkon, balkonek, milion, citron, prezidium, salon, salonek, stadion, špion, vagon, fazona, sezona, ortoped

Příklady MFD: acetylen, benzin, glycerin, penicilin, archiv, archivni, masiv, masivni, defenziva, defenzivni, pasivum, pasivni, blasfemie, leukemie, bakterie, drogerie, galerie, balkon, balkonek, milion, citron, prezidium, salon, salonek, stadion, špion, vagon, fazona, sezona, ortoped

3. Přepis přejatých slov

U některých cizích slov, která jsou přejímaná stále častěji zejména z angličtiny, se již vžily počeštěné pravopisné podoby, jiná slova se dosud uvádějí v původní podobě. HN i MFD volí počeštěné podoby pouze u slov, která jsou již takto v jazykové praxi delší dobu zavedena a běžně se užívají.

Příklady HN: *počeštěné podoby*: manažer (nikoliv manager, ale management v pořádku), šéf (ale boss), byznys, byznysmen, šoubyznys (nikoliv showbyznys, ale show je v pořádku), rokenrol, *původní podoby*: hacker, software, hardware, shareware, image, lobby, lobbismus, holocaust

Příklady MFD: *počeštěné podoby*: manažer, management, šéf, boss (pozor! 2. p. bez bossa, nikoliv bez bosse), byznys, **ale!** showbyznys²⁷, rokenrol, *původní podoby*: hacker, hardware, shareware, image, lobby, lobbismus, **ale!** holokaust²⁸

Přípona *-ink*

V případě přejatých slov z angličtiny, u nichž pravidla povolují variantní příponu *-ing* i *-ink*, používají HN podobu s *-ink*. Od ledna 2007 se však v těchto případech může v HN objevit i podoba s *-ing*:

„Vzhledem k tomu, že HN často pracují s názvy firem, institucí, dokumentů apod. z ekonomické oblasti, kde se pod vlivem intenzivního kontaktu s angličtinou vesměs používají přípony s (-ing),

²⁷ Podoba showbyznys, kterou používá MFD, avšak zavrhuje jako nesprávné HN, se dá nalézt i v Akademickém slovníku cizích slov. Je to sice „anglicko-český slepenec“, avšak správný. Naproti tomu verze „šoubyznys“, kterou používají HN, má sice oba základy slova ve složenině počeštěné, ale Akademický slovník cizích slov ji neuvádí.

²⁸ MFD má ve svém slovníku slovo *holokaust* psáno s „ká“, aby ctili „řecký základ“ slova. V tomto případě tak činí dle dopisu rozhořčeného a o řečtině poučeného čtenáře.

volí i ve vlastních textech v některých případech podobu s (-ing).“ (Návrh na změnu Jazykové rukověti HN, 2006)

MFD používá přípony *-ing* nebo *-ink* dle jednotlivých slov, aby odpovídaly stylu deníku.

Příklady HN: trénink, dopink, marketink

Příklady MFD: trénink, doping, marketing

Podoby *marketink/marketing* a *marketinkový/marketingový* jsou velice zajímavé, pokud se prozkoumá jejich četnost v HN během posledních let. V letech 1997-2002 se důsledně v HN psala varianta s příponou *-ing*, od roku 2003 se objevují obě varianty, ačkoliv varianta s *-ing* je na ústupu a začíná převládat varianta s *-ink*.²⁹ Je tedy zajímavé, že právě HN, které chtěly být do konce roku 2006 oproti MFD v pravopise spíše neutrální či konzervativnější, začaly důsledně počesťovat tyto termíny.

O nejnápadnějším vlivu angličtiny ve slovní zásobě píše František Daneš následující:

„Anglicismy jsou dnešní psané i mluvené jazykové projevy silně prostoupeny. (...) Je třeba poznamenat, že zatímco vliv ruštiny na češtinu během komunistického režimu a tlaku u nás nebyl kupodivu velký (...), je současný vliv angličtiny přímo masivní. (...). Ruština nebyla z pochopitelných důvodů jazykem oblíbeným (...) a vnější neomalený nátlak zřejmě vzbuzuje k vyžadovaným jevům spíše nechuť až odpor, lidé přijímají raději to, co si mohou svobodně vybrat.“ (Daneš, F. 1997)

2.2.4 B. Psaní velkých písmen

Jazyková rukověť HN se zabývá pouze psaním velkých písmen v názvech institucí a ulic, u ostatních pojmenování odkazuje na Pravidla českého pravopisu, kde je tato kapitola velice podrobně rozepsána. Právě psaní velkých písmen patří mezi jedny z největších reforem pravopisných pravidel z roku 1993.

Názvy státních institucí, např. ministerstev, se s velkým písmenem na začátku píší v HN i v MFD jen u celých oficiálních názvů. V HN však redaktoři do konce roku 2006 mohli napsat s velkým písmenem i „neoficiální název“ (bez „*České republiky*“, např. *Ministerstvo financí*), pokud bylo na první pohled patrné, že se jedná o článek, ve kterém se pojednává o

²⁹ Na tomto příkladu je patrné, jaký vliv má na grafickou podobu jazyka příručka *Jazyková rukověť HN*, která byla redakci předána právě v roce 2003, ale i tak slovo *marketing* nevyvymizelo během jediného dne.

ministerstvu, které úřaduje na území České republiky. Od ledna 2007 se na základě připomínek redaktorů rozhodlo v HN užívat důsledně podoby s malým písmenem, pokud se nejedná o celý oficiální název (např. *Ministerstvo financí České republiky*).

Příklady HN (do prosince 2006): Ministerstvo průmyslu a obchodu (České republiky), Ministerstvo zahraničních věcí, Kancelář prezidenta republiky, Ústava České republiky, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Poslanecká sněmovna, Senát, Úřad vlády České republiky, Velvyslanectví Francouzské republiky v Praze, Obecní zastupitelstvo v Příbrami, Městská rada v Klatovech, Místní úřad v Praze 5-Zbraslavi, Magistrát hlavního města Prahy, Nejvyšší soud (České republiky), Ústavní soud (České republiky), Policie České republiky

Příklady HN (od ledna 2007): Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky (jinak ministerstvo), ministerstvo zahraničních věcí, Kancelář prezidenta republiky, Ústava České republiky, Poslanecká sněmovna Parlamentu České Republiky, Poslanecká sněmovna, Senát, Úřad vlády České republiky, Velvyslanectví Francouzské republiky v Praze, Obecní zastupitelstvo v Příbrami, Městská rada v Klatovech, Místní úřad v Praze 5-Zbraslavi, Magistrát hlavního města Prahy, Nejvyšší soud (České republiky), Ústavní soud (České republiky), Policie České republiky

Příklady MFD: Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky (jinak ministerstvo), ministerstvo zahraničních věcí, Kancelář prezidenta republiky, Ústava České republiky, Poslanecká sněmovna Parlamentu České Republiky, Poslanecká sněmovna (**ale!** V MFD lze použít také jen výraz *Sněmovna*, pokud se píše v článku o *Senátu a Sněmovně*, pak může být s velkým písmenem i *Sněmovna*. V článku o *Poslanecké sněmovně* (bez zmínky o Senátu) může být použito pouze *sněmovna* s malým písmenem, jak je uvedeno ve slovníkové části Pravidel.)³⁰, Senát, Úřad vlády České republiky, Velvyslanectví Francouzské republiky v Praze, Obecní zastupitelstvo v Příbrami, Městská rada v Klatovech, Místní úřad v Praze 5-Zbraslavi, Magistrát hlavního města Prahy, Nejvyšší soud (České republiky), Ústavní soud (České republiky), Policie České republiky

V textech HN je však až na výjimky zbytečné používat celý oficiální název, neboť je zjevné, že v domácí rubrice je policií míněna Policie České republiky, zatímco v článku o Velké Británii je zřejmé, že policií je míněn britský sbor. Vypisování oficiálních názvů brzdí text a může působit až komicky. Z těchto důvodů se tudíž většinou používá v HN a v MFD zkrácená podoba s malým písmenem.

Příklady HN i MFD: prezidentská kancelář, ústava, sněmovna, parlament, francouzské velvyslanectví, (příbramské) obecní zastupitelstvo, (klatovská) městská rada, pražský magistrát, policie

Obecně: Sejdou se zástupci ministerstev vnitra a nejvyšších soudů.

³⁰ Tento jev je v MFD vysvětlován tím, že ve větě působí zvláště, pokud by vedle sebe měly být výrazy *Senát a sněmovna*. *Senát a Sněmovna* vypadá prý lépe.

Stejné pravidlo platí (tedy velké písmeno v případech celého oficiálního názvu, malé v jeho zkrácené podobě) pro vědecko-výzkumné, vzdělávací, kulturní a tělovýchovné instituce či zdravotnické a sociální organizace.

Příklady HN: Fakulta dětského lékařství Univerzity Karlovy, Archiv hlavního města Prahy, Děkanát Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Fakultní Thomayerova nemocnice v Praze.

Příklady MFD: Fakulta dětského lékařství Univerzity Karlovy, Archiv hlavního města Prahy, **ale!** děkanát Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Fakultní Thomayerova nemocnice v Praze³¹.

Označení organizačních složek nebo příležitostných orgánů se uvádějí v HN i MFD malým písmenem.

Příklady HN i MFD: redakce domácího zpravodajství ČTK, katedra slavistiky Univerzity Karlovy, pracoviště výzkumných ústavů.

Svátky

Oficiální svátky se píší v HN a v MFD s velkým písmenem. Způsob psaní svátků však Pravidla z roku 1993 neměnila.

Příklady HN i MFD: Vánoce (ale vánoční svátky), Velikonoce, Den díkuvzdání

Místní názvy

V případě místních názvů, názvů ulic či náměstí se ve slově po předložce píše velké písmeno v obou denících.

Příklady HN i MFD: ulice Na Příkopě, Na Dlouhém lánu, Pod Kaštany, náměstí Mezi Zahradkami

Slovo sídliště se v HN i MFD píše s velkým písmenem, je-li součástí názvu, např. Sídliště Antala Staška, ale s malým *s* (*sídliště*) sídliště Jihozápadní Město, sídliště Severní Terasa.

³¹ Názvy „méně známých“ institucí se dle pracovníků lektorky MFD hledají většinou na oficiálních webových stránkách těchto institucí a jsou psány tímto pravopisem. O spolehlivosti této metody může vypovídat i fakt, že názvy „velmi známých“ institucí jako jsou některá česká ministerstva, často používají velké písmeno na svých oficiálních stránkách i tehdy, pokud v názvu není obsažena „Česká republika“. Například Ministerstvo práce a sociálních věcí (www.mpsv.cz) a Ministerstvo průmyslu a obchodu (www.mpo.cz) nepoužívají na svých stránkách v názvu nikde jak „Českou republiku“, tak ani zkratku „ČR“.

2.2.5 Jazyková konvence jednotlivých redakcí

Jazyková konvence vymezuje způsob, jakým HN a MFD, v souladu s Pravidly českého pravopisu a s dalšími jazykovými příručkami, využívají nejrůznějších jazykových prostředků. Jmenovitě kapitoly 2.2.6 „Česko, český, my, náš...“, 2.2.7 *Přechylování ženských příjmení* a 2.2.14 *Tituly, funkce* se netýkají Pravidel českého pravopisu jako takových³², ale pro svou práci je považují za důležité. Tyto kapitoly jsou součástí jazykové konvence obou redakcí a určují, jaké podoby slov mají redaktori obou deníků používat. Je nepřípustné, aby si jednotliví redaktori psali, jak by se jim zachtělo.

2.2.6 „Česko, český, my, náš...“

Slovo *Česko*, kterým můžeme nazývat Českou republiku, se taktéž stalo předmětem emotivních diskusí o tom, zdali je pro naši zemi vhodné, aby se vůbec používalo. Roku 1993 lingvisté v deníku *Práce* na dotaz ohledně slova *Česko* odpovídali, že „z hlediska gramatiky je slovo *Česko* utvořeno správně (...), většina našich občanů však pocituje toto slovo jako nevhodné, a má k němu citový odpor. Tuto skutečnost nemůžeme ani my přehlížet a měli bychom nechat na veřejnosti, jak se rozhodne.“ (*Práce*, 9. 8. 1993)

Dnes redakce HN i MFD toto označení již běžně používají, ačkoliv u některých čtenářů slovo doposud navozuje odpor.

Jazyková rukověť HN navíc otiskuje část citace z Ústavu pro jazyk český Akademie věd o vhodnosti slova *Česko* a také se v *Jazykové rukověti* dočteme, že slovo *Česko* je doporučeno názvoslovnou normou ČSN EN ISO 3166-1 z února 1999.³³ HN užívají označení Česká republika i Česko, přičemž oba výrazy jsou si rovnocenné a nikterak jazykově zabarvené. Slovo *Česko* používá běžně i MFD. *Jazyková rukověť HN* však odrazuje redaktory od používání zkratky ČR, která působí formálně. Dříve se však zkratka ČR používala v HN velmi často a k omezení výskytu zkratky ČR došlo až po zavedení slova *Česko*, které je dnes v HN ze tří variant – Česko, ČR, Česká republika³⁴ – nejpoužívanější. Slovo *Čechy* je ve smyslu České republiky pro redaktory MFD i HN zapovězené, protože se jedná o označení části území, nikoliv o „celou“ Českou republiku, do které patří i Morava a Slezsko.

³² Spadají sem kromě Pravidel i další primární jazykové příručky – zejména Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost a Stručná mluvnice česká.

³³ Tato detailní a v Rukověti ojedinělá „obhajoba“ slova *Česko* však dává prostor pro myšlenku, že někteří redaktori si snad na „nové“ (výskyt slova *Česko* se datuje od roku 1777, jakožto synonyma ke slovu *Čechy*) označení naší země ještě nezvykli.

³⁴ Údaje z roku 2004: Česko ve 2248 člancích HN, ČR v 1993 člancích HN, Česká republika v 1052 člancích HN (Údaje jsou dle systému Newton IT, v jednom článku může být slovo *Česko* např. 10x, ale stále se počítá jako jen jeden článek.)

Ve smyslu přídavného jména „český“ se ve zpravodajských textech nepoužívá (jak v HN, tak v MFD) zájmeno „my, náš, naše, naši“ (tedy nikoliv *naši sportovci, naši vyjednavači, naše země, náš rozpočet, naše vláda, naše armáda, náš postoj, náš názor, my nesouhlasíme, my navrhujeme, vyhráli jsme mistrovství*).

Občas je však možné slovo nahradit výrazem „domácí“, „tuzemský“, „zdejší“, či „místní“. Avšak nelze vždy, např. *domácí vláda, tuzemský názor* atd.

V řadě případů je možné se bez podobných přídavných jmen zcela obejít. Pokud není uvedeno jinak, je na stránkách domácího zpravodajství vláda vždy vládou českou, ve sportovní rubrice je zřejmé, že blíže neupřesněný výraz „fotbalisté“ či „reprezentanti“ odkazuje zpravidla také na české sportovce. To samé platí i o titulní straně.

Obyvatelé České republiky jsou zjednodušeně Češi, nikoliv Češi, Moravané a Slezané. Výraz „Moravané“ se v HN používá jen v souvislosti s historií (např. „poslední Moravan“), případně s folklórní tradicí. Na proti tomu však HN pečlivě respektují zeměpis a historické zemské hranice, tudíž pokud se píše o Opavě či Kravařích nedává se jim přívlastek „moravské“ nýbrž „slezské“.

Neexistuje žádné pravidlo, zda město či obec charakterizovat příslušností ke kraji (na Karlovarsku), historickému území (Chodsko), horám (Podkrkonoší), řece (Polabí), jinému většímu městu (u Brna) atd. Záleží na úsudku redaktora HN či MFD. Důležité je splnit účel, tedy dát čtenáři představu, kde se dotyčné sídlo nachází.

2.2.7 Přechylování ženských příjmení

Přípona *-ová* umožňuje nejen jednoznačně informovat, že pojmenovávanou osobou není muž, nýbrž žena, ale především – to je velice důležité – umožňuje příjmení skloňovat. Nepřechýlené ženské příjmení v češtině skloňovat nelze. (Ústav pro jazyk český AV). Proto se v novinových textech HN a MFD ženská příjmení přechylují, až na tyto výjimky:

- a) pseudonymy: Toyen, Edith Piaf, Greata Garbo, Courtney Love
- b) již zavedená nepřechýlená jména hvězd, jejichž příjmení většinou končí na samohlásku *a*: Gina Lollobrigida, Linda Evangelista, Suzanne Vega, Manon Lescaut, Montserrat Cabballé, Yoko Ono, Agatha Christie (**ale!** Sophia Lorenová, Meryl Streepová, Pamela Andersonová, Barbra Streisandová)
- c) názvy firem odvozené ze jména majitelky: Donna Karan, Coco Chanel, Miucia Prada, Sonia Rykiel, Jil Sander, (**ale!** píše-li se o konkrétním člověku, tak se přechyluje: Donna Karanová, Coco Chanelová, Miucia Pradová, Sonia Rykielová, Jil Sanderová)

- d) příjmení se šlechtickým přídomkem von, de, della, apod.: Gunila von Bismarck, Frederika von Stade (**ale!** naopak se přechylují příjmení v jazycích, kde se bývalé přídomky staly součástí jmen a nevyjadřují šlechtický stav: Gerbera van Loenenová, Stella McCartneyová, Sheilla O'Reillyová)

V MFD platí stejná pravidla pro přechylování jako v HN, spolu s výjimkami a) – d). Navíc se však v MFD nepřechylují:

- e) příjmení zahraničních zpěvaček v hudebních člancích. Tuto výjimku si v MFD prý doslova „vydupal“ hudební publicista Vladimír Vlasák, dle kterého je nepřípustné, aby se jména zpěvaček, známá v hudebním světě bez koncovky *-ová*, přechylovala³⁵

V případě, že žena používá v cizím jazyce dvou příjmení, první se nepřechyluje: Charlotte Garrigue-Masaryková, Diana Pippis-Sternbergová.

HN a MFD přechylují i již přechýlená ruská či bulharská příjmení a to tak, že se vytvářejí z mužského jména příponou *-ová*. Např.: *původní* Lazutina (*mužské* Lazutin – *česky přechýlené* Lazutinová), Popova (Popov – Popovová), Bardina (Bardin – Bardinová), Kostadina (Kostadin – Kostadinová). MFD nepřechyluje tato jména pouze v případě operních pěvkyní ruského původu, které po světě vystupují se svým rusky přechýleným jménem a mají je takto natištěná i v českém programu ke svému vystoupení.

HN a MFD přechylují i čínská, arabská, japonská příjmení.

2.2.8 Užívané podoby vlastních jmen zeměpisných a osobních

1. Zeměpisná jména

HN užívají domácí podoby zeměpisných jmen (tzv. exonyma) v případě měst, řek, geografických celků a útvarů. Výjimku tvoří zastaralé podoby exonym, které se již nepoužívají a užívá se raději původní přepis: New York (nikoliv Nový York), Tübingen (nikoliv Tybinky), Göttingen (Gotinky), Villach (Bělák), Gmünd (Cmunt) a Hohenau (Cáchnov). V HN zodpovídá za správnou podobu autor článku, v případě potřeby se může poradit se zahraničním oddělením HN či se specializovanými institucemi, jakými jsou např. orientální ústav nebo příslušné jazykové katedry. Používané přepisy uvádí kromě Pravidel také Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha 1994. MFD vedle

³⁵ Jméno hudební celebrity se tak stává jakousi „obchodní značkou“ a stejně jako se v HN nepřechylují názvy firem ze jména majitelky, stávají se dnešní pěvecké idoly značkou, která se nepřechyluje. Připomíná to publikaci Naomi Kleinové *Bez Loga* (Argo/Dokořán, 2005), kdy se dle Kleinové „značkou“ stala např. basketbalová hvězda Michael Jordan.

Slovníku spisovné češtiny používá také Geografický místopisný slovník světa, Academia, 1999.

Příklady HN i MFD:

a) evropské metropole a města: Londýn, Paříž, Moskva a dále Alsasko (Alsace), Arnhem (Arnheim), Basilej (Basel), Bejrút (nikoliv Beirut), Benátky (Venezia), Brémy (Bremen), Budyšín (Bautzen), Cáchy (Aachen), Curych (Zürich), Debrecín (Debrecen), Desava (Dessau), Drážďany (Dresden), Durynsko (Thüringen), Frísko (Friesland), Holštýnsko (Holstein), Chotěbuz (Cottbus), Janov (Genua), Kapské Město (Cape Town), Kolín nad Rýnem (Köln am Rhein), Kremže (Krems), Linc (Linz), Lipsko (Leipzig), Mety (Metz), Milán (Milano), Míšeň (Meissen), Miškovce (Miskolc), Mohuč (Mainz), Norimberk (Nürnberg), Ostřihom (Eszergom), Padova (Padua), Pasov (Passau), Pětikostelí (Pécs), Porýní (Rheinland), Postupim (Potsdam), Remeš (Remis), Rujana (Rügend), Řezno (Regensburg), Salcburk (Salzburg), Sedmihradsko (Transilvania), Soluň (Thessalonike), Šlesvicko (Schleswig), Šoproň (Sopron), Štětín (Szczecin), Štrasburk (Strasbourg), Štýrsko (Steiermarkt), Štýrský Hradec (Graz), Švábsko (Schwaben), Terst (Trieste), Torgava (Torgau), Trevír (Trier), Výmar (Weimar), Ženeva (Geneve), Žitava (Zitau)

b) Saská Kamenice (Chemnitz) a Vratislav (Wroclaw) – oba české výrazy jsou sice dosud živé, ale pomalu se vytrácejí. Zatím však HN i MFD používají českou verzi, ačkoliv pokud stálý spolupracovník redakce MFD v Polsku použije Wroclaw, v novinách to může vyjít.

c) řeky: Dráva (Drain), Havola (Havel), Nába (Haag), Rýn (něm. Rhein, fr. Rhin, niz. Rijn), Sáva (Save), Spréva (Spree), Temže (Thames), Visla (Wisla),

d) ale i pohoří, nížiny a další zeměpisné názvy, např. Tádž Mahal

Domácí podoby zeměpisných jmen se neuzívají tehdy, pokud se již v češtině ustálil anglický či jiný přepis.

Příklady HN: Tokio (české Tókjó se neuzívá, anglicky Tokyo), Peking (Pej-ťing, angl. Beijing), Nanking (nepoužívá se český Nan-ťing). Ale na druhou stranu Šanghaj (nikoliv Shanghai), Šan-tchou, Šan-tung, Tchien-ťin, Ťiang-su, Tchaj-wan (nikoliv angl. Taiwan), Tchaj-pej (nikoliv angl. Taipei.)

Příklady MFD: Tokio, Peking, Nanking, Šanghaj, Šan-tchou, Šan-tung, Tchien-ťin, Ťiang-su, Tchaj-wan, **ale!** Tchaj-pej

2. Osobní jména

V počestné podobě se užívají jen jména historická, ostatní se ponechávají v původní podobě.

Příklady HN i MFD: Karel I. (nikoliv Charles), Jindřich Ptáčník (nikoliv Heinrich), Jindřich VIII. (nikoliv Henry), Vilém Dobyvatel (nikoliv William the Conqueror)

Jména osob pocházející z jazyka, který užívá jiného písma než latinky, se v HN a MFD vždy – je-li to možné – přepisují dle zavedených transliteračních nebo transkripčních pravidel. Pozor si redaktoři HN a MFD musí dávat zejména na anglické a francouzské přepisy čínských či arabských jmen, které často přejímá například ČTK ze zahraničních agentur a nechává je v anglické podobě.

Příklady HN a MFD: Jásir Arafat (nikoliv Yasser Arafat), Saddám Husajn (nikoliv Sadam Hussein), křestní jméno Alí (nikoliv Ali), Hizballáh (nikoliv Hizbullah), ajatolláh Chomenjí (nikoliv ayatollah Khomeini), Džuničiró Koizumi (nikoliv Jinichiro Kozimu), Fudži (nikoliv Fuji či Fudjijama), Teng Siao-pching (nikoliv Deng Xiaoping), Ťiang Ce-min (nikoliv Jiang Zemin), Chu Ťin-tchao (nikoliv Hu Jintao).

Naopak pokud jde o Hongkong a Singapur, užívají se výhradně tamní anglické přepisy. Tung Cheehwa (nikoliv Tung Čchi-chua), Lee Kuan Yew (nikoli Li Kung-jou).

2.2.9 Zkratky a značky

Většina zkratk není obecně srozumitelná, navíc dle HN rozbíjí text (z hlediska typografického) a působí „úřednickým“ dojmem. Proto se jim HN většinou vyhýbají. Mnohdy místo nich používají jednoslovnou podobu názvu (pokud existuje), jako například Česko (nikoliv ČR), Evropská unie, Unie či pětadvacítka³⁶ (nikoliv EU) atd. HN samy klasifikují zkratky do několika skupin dle srozumitelnosti pro čtenáře a způsobu užití. Následující klasifikace zkratk se podstatně liší od klasifikace v Pravidlech, protože nectí rozdělení dle způsobu vytváření zkratk (např. směšuje iniciálové zkratky a zkratková slova). Důležité je pouze hledisko srozumitelnosti pro čtenáře. K jednotlivým typům zkratk (dle HN) přidávám vždy komentář týkající se MFD.

1. Zkratky běžně užívané (i v mluvené řeči) a srozumitelné. Tyto zkratky není nutné v novinovém textu vysvětlovat a mohou se běžně použít:

Příklady: OSN, ČNB, ČSOB, USA, SSSR, UNICEF, ČEZ, Liaz, BMW, ČTK, Čedok, ČSA, EU, OH.

Dle HN je však vhodnější užít plný nebo jednoslovný název: *Evropská unie* (dále v textu jen *Unie*), *Spojené státy*, *Sovětský svaz*, *olympiáda* apod. Spojení, která nejsou

³⁶ Od 1. 1. 2006 do 31. 12. 2006 se označení EU jako „pětadvacítka“ objevilo v HN 21x a v MFD 7x. Od 1. 1. 2007 má EU 27 členů a výraz „sedmadvacítka“ se mezi novináři obecně již moc nevžil, protože je méně srozumitelný než „pětadvacítka“ či ještě před předchozím rozšířením Unie nejvíce oblíbená „patnáctka“.

příliš dlouhá, mají v textu před zkratkou vždy přednost. Naproti tomu se v MFD zkratka *EU* může běžně objevit, pokud se poprvé v textu použije *Evropská unie*.

2. Zkratky méně známé a srozumitelné spíše odborníkům. Tyto zkratky lze v HN a MFD užít až poté, kdy je nejprve uveden plný název, nebo je nutno je vysvětlit. Tyto zkratky by se neměly objevovat v titulcích:

Příklady: EGAP, SAPARD, WTO, EBRD, ECB, DPH, MOV OH, FNM, RB OSN, ČSÚ, OPEC, ČMZRB

3. Komplikované, všeobecně nesrozumitelné či (z pohledu HN) zbytečné zkratky (a značky), které působí úřednickým dojmem, přičemž je možné je nahradit jedním slovem, by se v textu HN neměly objevovat:

Příklady: ČR, Kč, USD, EUR³⁷, MPO, MŽP (a názvy všech ministerstev a úřadů), VÚS, ÚOHS (nikoliv ÚHOS, ačkoliv se mu tak říká „mezi novináři“), ÚOOÚ, OS PHGN (Odborový svaz pracovníků hornictví, geologie a naftového průmyslu) atd.

Je lépe uvést jednoslovný výraz např. *Česko, koruna, dolar* (v případě amerického, jinak např. *kanadský dolar*) či napsat napoprvé *Úřad na ochranu hospodářské soutěže* (dále psát v textu jen *úřad*, obdobně *ministerstvo, agentura* atd.) Podobné zásady platí i v MFD, v ekonomické příloze deníku MFD však lze v člancích běžně používat značku Kč.

4. Obecně nepříliš známé zkratky dlouhých názvů firem či organizací se při prvním použití uvádějí v HN a MFD v rozepsaném tvaru následovaném zkratkou v závorce a dále se užívá v textu jen zkratka bez závorek:

Petroleum Industry Research Associates (PIRA), americká Komise pro cenné papíry (SEC)

5. Značky měrných jednotek, zkratky číslovek a zkratky hodnotí se v běžném textu HN nepoužívají (výjimku tvoří tabulky v infografice):

milimetr (nikoliv mm), kilometr za hodinu (nikoliv km/h či km.h⁻¹), litr (nikoliv l), volt (nikoliv V), miliarda (nikoliv mld.), milión (nikoliv mil.), major (nikoliv mjr.)

V MFD se zkratky a značky tohoto typu objevit mohou, ale příliš často se nevyskytují.

³⁷ Měna „euro“ se píše vždy jen s malými písmeny a běžně se skloňuje. Např. ve větě „*Vysavač stojí v Německu sto eur.*“ Nikoliv nesprávně „...*sto euro.*“ EUR je pouze značka používaná v bankovním styku. Nicméně např. odborný časopis *Bankovníctví* značku EUR běžně používá i v člancích, např. ve větě „*Akvizice vyšla spořitelnu na 150 mil. EUR.*“

6. Skloňování zkratk tvořených z počátečních písmen víceslovných názvů, které se píší verzálkami, je v HN a MFD nepřipustné. Např. *V ČEZu měli letos rekordní zisk*. Ale i tato podoba se v novinách občas objevuje.

Zkratková slova jako Čedok, Chepos, Jawa a Liaz se skloňují. Avšak nikdy se zkratková slova (či jinak utvořené názvy firem) v HN nepíší verzálkami, ačkoliv tak mohou být zapsány v obchodním rejstříku či jsou uváděny zpravodajskými agenturami.³⁸ O těžkostech, které mohou nastat při přepisování názvů obchodních společností a obchodních značek píše Ivana Svobodová v Naší řeči:

„Neexistuje právní předpis, který by novinám a časopisům předpisoval, že musí uvádět obchodní jména v té podobě, jak jsou zapsána v obchodním rejstříku. (...) Často se objevují podoby, v nichž velké písmeno jakožto signál vlastního jména nestojí na začátku, ale začíná jím až plnovýznamové slovo (*eBanka, iDnes*). (...) Lze usuzovat, že podoba *EBanka* se jeví natolik výlučná, že ti autoři, kteří mívají respektovat obecné pravidlo o psaní velkých písmen na začátku věty, raději zvolí takovou formulaci, aby se daný výraz na začátku věty neocítl.“ (Svobodová, I. 2005)

U cizojazyčných zkratk se v HN a MFD respektuje rod, který se v češtině vžil, a to i v případě, že rozkladným slovem a jeho překladem do češtiny bychom dostali rod jiný. Tedy např. NATO je rodu středního, ačkoliv je to „ta“ organizace. Obvykle ale rod souhlasí: „ta“ SPD, „ta“ NASA, „ta“ WTO.

U českých zkratk je rod vždy stejný jako „rozložená“ zkratka. Tedy „ta“ OSN, nikoliv „to“ OSN.

2.2.10 Značky

Znaky typu % \$ # & dle HN typograficky rozbíjejí a znepráhledňují text, a tak se v HN neuvádějí, pokud nejsou součástí oficiálního názvu. Všechny značky se proto slovně vypisují (*procenta, dolary* atd.). Značku % je možné použít v HN pouze v infografických prvcích (tzn. různé tabulky, grafy atp.), pokud to vyžaduje nedostatek prostoru. V takovém případě je mezi číslicí a značkou mezera – např. 2,4 %. V MFD se v odbornějších článcích může značka %

³⁸ Všeobecně je to v HN vysvětlováno tím, že pokud napíšeme např. ALWIL Software, jak mají uvedeno v obch. rejstříku, namísto Alwil Software, jak preferují HN, je název firmy v textu vizuálně natolik zdůrazněn, že to ihned upoutá čtenářovu pozornost a „My jim na to neskočíme.“ – slova tehdejšího vedoucího domácí ekonomiky HN, Michala Uryče-Gazdy. Naproti tomu paní Věra Šálková z lektorny MFD říká, že „pokud je ALWIL Software chráněná obchodní značka a píše se počáteční ALWIL verzálkami, nedovolila bych si je redaktorovi opravit na Alwil Software, pokud redaktor použije název s verzálkami a ví, že se tak firma píše.“

v textu objevit. V těchto případech se samozřejmě ctí Pravidla: a) 20 % občanů (dvacet procent) b) 20% roztok (dvacetiprocentní).

2.2.11 Uvozovky a citace

V redakčních textech používají HN tzv. francouzské neboli špičaté uvozovky dovnitř. »Citace,« řekl Jaroslav Citát., popř. citace v citaci: »Všichni volali „Smrt Baníku“ a poté odešli pokojně domů,« řekl Jan Uličník, spartánský fanoušek.

MFD používá uvozovky oblé neboli typografické (nikoliv rovné). Při citaci tzv. „dvě devítky dole a dvě šestky nahoře“ a při citaci v citaci pouze tzv. „jedna devítka dole a jedna šestka nahoře“. Mezi typografickými „“ a jednoduchými ‚ ‚ uvozovkami je vždy mezera, aby nedošlo k nahromadění tří znaků pro uvozovky vedle sebe. „ ‚Ahoj, ‚ řekl a posadil se.“

2.2.12 Číslovky v textu – slovně nebo číslicí

Číslovky vyjádřené číslicí dle HN, podobně jako další značky (viz výše), rozbíjejí typograficky text, a proto se v HN vyjadřují některé číslovky slovně (*jedna, dvě, jedenáct, padesát*). Slovně se v textech HN uvádějí všechna celá čísla, jejichž délka odpovídá zhruba délce běžných slov a nejsou složena z více čísel. Tedy číslovky od jedné do dvaceti, celé desítky, stovky, tisíce, milióny, miliardy.

Příklady HN: jedna, dvě, deset, dvanáct, patnáct, dvacet, padesát, sto, tři sta, tisíc, pět tisíc, milión, tři miliardy, sedmnáct miliard.

Výjimku tvoří pouze titulky, ve kterých se v HN z důvodu úspory místa může objevit číslovka zapsaná číslicí, ale pouze od čísla 10 a výše. MFD se řídí vlastní typografickou poučkou, jež zní, že „číslovky od jedné do devíti píšeme slovy, ostatní pomocí číslic“. Ale například v knize *Praktická typografie* na str. 76 nalezneme, že ono pravidlo zní: „...nižší číselné údaje se vyjadřují slovně. Dříve bylo populární pravidlo – do dvanácti sázet slovy, teprve od 13 nahoru číslicemi.“ Čili deníky MFD a HN si toto pravidlo upravily tak, aby vyhovovalo jejich potřebám.

Dále časové údaje a ceny např. zboží se píší v textech HN a MFD číslicemi (*18. ledna 2000, 13,50 korun*). Ostatní čísla, kromě výše uvedených, se v HN píší číslicí *21, 101, 1017, 1 253 867* nebo i čísla s desetinnou čárkou *237,9*.

V případě delších číslovek (pokud jsou nižší řády v nulách) se obě pravidla v HN kombinují: *215 tisíc, 1,38 miliardy*. Je-li nezbytné vypsát delší číslo do nejnižšího řádu, užívají se pouze číslice *1 214 789*.

Řády se v HN i MFD oddělují mezerou až od pětimístných čísel. Např. *13 856*. Čtyřmístná čísla se mohou psát bez mezery (dle normy ČSN 01 6910 ze srpna 1997). V novinách se řády u čtyřmístných čísel oddělují jen v případě tabulek v infografice, kdy jsou pod sebou kupříkladu čtyřmístná a pětimístná čísla, aby byla jednotná mezera. Telefonní čísla se píší po trojicích *608 123 456*.

V případě časového údaje se mezi hodinami a minutami píše tečka, avšak např. *půl deváté* vypadá dle HN v textu o hodně lépe než *8.30*.

Příklady HN: v jednu hodinu, v osm hodin, ve 22 hodin (nikoliv ve 22.00 hodin), ve 14.15 hodin (lépe však: *ve čtvrt na tři*).

Příklady MFD: v jednu hodinu, v osm hodin, ve 22 hodin, ve 14.15 (pokud se jedná např. o článek typu *Včera ve 14.15 vyloupili tři maskovaní muži banku*, může být ponechána verze s číslicemi).

2.2.13 Spojení číslovky a slova

Spojení slova s číslovkami je v HN přípustné pouze ve dvou případech:

- a) s procenty – *47procentní, 3,7procentní, ale dvouprocentní, sedmnáctiprocentní*
- b) s násobky – *3,7násobný, ale dvacetinásobný*

Spojení číslovky a slova v textu nikdy nepůsobí příliš dobře, proto se mu mají redaktoři HN co nejvíce vyhýbat. Většinou se dá elegantně opsat, například *„HDP roste tempem 3,7 procenta za rok“*, nikoliv *„HDP roste 3,7procentním tempem.“* V žádném případě se v HN nesmí používat výraz *5letý* či *30letý*³⁹, tato spojení se vždy opisují jiným způsobem: *třicetiletý*, ve věku *třiceti let*. Naproti tomu v MFD se opět ctí typografické pravidlo „od jedné do devíti slovy“, čili *„30letý muž“* se v MFD může objevit, ale *„5letý chlapec“* ne. Ve vnímání spojení číslovky se slovem je tak MFD daleko benevolentnější než HN.

Do 70. let dvacátého století se ve spisovné češtině požadovaly tvary počítaného předmětu a shoda přísudku podle posledního členu: *dvě stě jeden člověk byl zraněn*. V současné době se již prosadilo spojení *dvě stě jedna lidí bylo zraněno*, které jazykovědci považují za přirozenější, a proto je HN a MFD používají.

³⁹ Výraz *5letý* je správný – na rozdíl od nesprávných tvarů typu: *5tiletý* a *5-ti letý* – ale i tak jej HN odmítají používat.

2.2.14 Tituly, funkce

Akademické či jiné tituly se před či za jménem osob v textu neuvádějí. Tedy nikoliv „*Situace je stabilizovaná,*“ řekl prof. PhDr. František Novák, CSc.⁴⁰ Výjimečně je možné připojit tyto tituly v případě profilového článku či v životopisném rámečku doprovázejícím rozhovor, pokud je tato informace pro čtenáře důležitá. MFD tituly u jmen nevypouští, pokud redaktor uzná za vhodné je ve článku před či za jméno připojit.

Obdobně se zachází v HN i s titulárním či jiným oslovením jako například *mistr, komtur, familiář, provinciál, consigliere*, i když v tomto případě může být titul funkční a ponechán, pokud souvisí s tématem článku.

Vědecké či pedagogické hodnosti lze v HN zejména u skutečných zasloužilců použít. Např. *akademik Wichterle* či *profesor Švejcár* se v HN může v textu objevit. U lékařů se slovo *doktor* může brát i jako označení profese, ne jako titul – tedy lze napsat *doktor Mráz* apod.

Ve zpravodajských textech HN a MFD je zakázáno tituly ironicky zdůrazňovat, např. *doktor Sládek, pan profesor Klaus* atd.

U externích autorů se v HN uvádí profese v 7. pádu. Například „*autor je analytikem*“. V MFD jsou proti tomuto označování v 7. pádu, jelikož autor je buď a) chirurg (= má vystudovanou medicínu a chirurgickou specializaci a to mu nikdo nevezme) a nebo b) autor je ministrem (= byl dočasně jmenován do funkce, ve které nebude věčně). Proto mají v MFD u externích redaktorů jméno a pod ním je napsána funkce dotyčného v prvním pádě bez slovesa být. Např. *Jan Novák, chirurg/ministr*.

⁴⁰ Tento příklad je nadsazen, ale v HN se nemůže objevit ani *řekl Ing. František Novák*.

3 Závěry

Grafická podoba jazyka není neměnná, i když musí mít převládající stabilní část a její změny nemohou být zásadní, vždy jen dílčí a vždy obnovující korespondenci mezi mluveným a psaným jazykem. Jak píše Josef Vachek: „*Změna pravopisných zásad daného jazyka znamená totiž změnu v dosavadním poměru mezi daným jazykem mluveným a psaným – taková změna však dokazuje, že vývoj jazyka psaného nezachovává stejný krok s vývojem jazyka mluveného.*“ (Vachek, J. 1942)

Pravopis se podobně jako jiné zákonitosti fungování jazyka pohybuje v interakci mezi územ, normou a kodifikací, jak dobře věděl už Gebauer a jak přesně vyjádřili představitelé pražské školy (Pražského lingvistického kroužku). Tradičně v českých jazykových dějinách byla kodifikační role svěřována prestižní instituci typu univerzita nebo akademie věd. Proto se v kodifikačních praktikách řadíme k zemím s tzv. univerzitní tradicí (viz níže). Institucí s kodifikačními pravomocemi je v České republice Akademie věd, která pověřila plněním této role specializované pracoviště Ústav pro jazyk český a specializovanou příručku tradičně zvanou Pravidla českého pravopisu. Pravidla vycházejí v obměnách již od roku 1902 a za svou historii příručka prodělala několik zásadních reforem.

Zatím poslední pravopisná reforma se uskutečnila v roce 1993. Často emotivní diskuse, jež se po vydání pravopisných pravidel rozpoutala, bývá charakterizována jako „letní pravopisná válka“. V této době se pravopis stal tématem diskutovaným nejen mezi jazykovědci, ale zejména mezi novináři, spisovateli a politiky, kteří měli, jakožto zástupci veřejnosti, potřebu se k pravopisným tématům vyjadřovat. Často s absencí jazykovědné erudice a bez znalosti téměř staletých dějin vývoje této příručky, jež však namnoze byly kompenzovány o to větší emotivností příspěvků do diskuse a rozdílnými úhly pohledu. Boj proti novým Pravidlům se tak konal z hlediska historického (násilná rusifikace), estetického (podbízení se nízkému vkusu) a vzdělaneckého (nerespektování řecko-latinských základů slov).

Nejvíce diskutovaným tématem v tehdejších médiích se stalo psaní přejatých slov řecko-latinského původu, které nakonec v roce 1994 vyústilo ve zformování Dodatku k Pravidlům českého pravopisu, který v této oblasti „zrušil“ to, co nového v Pravidlech 1993 bylo a zavedl používání dubletních tvarů.

V nastalé situaci deníky *Denní telegraf* a *Český deník*, které již dnes nevycházejí, sebevědomě prohlašovaly, že se novými Pravidly řídit nebudou. Deníky HN a MFD se rozhodly vytvořit si vlastní pravopisné manuály. Na tento lingvisticko-sociologický jev je někdy poukazováno jakožto na selhání české univerzitní tradice, která se na pravopisných

pravidlech od svých počátků podílela a dále je tento jev považován za dočasný příklon k tzv. anglosaské tradici, kde hlavní slovo nemají univerzitní instituce typu Ústav jazyka českého, nýbrž nakladatelské domy typu Oxford University Press, který vydává slovník *The Oxford English Dictionary*. O tom hovoří Josef Vachek v knize *Written Language Revisited* na str. 167:

„Pro velkou většinu těch, kteří se učí současnou angličtinu, a dokonce i pro řadu rodilých mluvčích, jsou dva důležité termíny „hláskování“ (spelling) a „pravopis“ (orthography) považovány za synonyma – ve své praxi, způsob jakým je slovo hláskováno, konstituuje jeho pravopisnou normu jako pevně etablovanou a vynucovanou osvědčenými praktickými příručkami.“ (Vachek, J. 1987)

Oslabení univerzitní tradice dané sociolingvistickým selháním Akademie věd (Ústavu pro jazyk český) a následně vyvolané vytvoření si vlastních pravopisných manuálů po roce 1993 se týkalo i redakcí HN a MFD, kterými jsem se zabýval v bakalářské práci.

HN se z pozice seriózního deníku přikláněly do konce roku 2006 spíše k tradičním a stylově neutrálním způsobům psaní určitých slov, a to i v případech, kdy příslušnou podobu psaní znaly jen předchozí Pravidla českého pravopisu.

Až po více jak dvanácti letech po zavedení Dodatku k Pravidlům českého pravopisu, se HN rozhodly začít opět respektovat Pravidla⁴¹. Hlavním důvodem byla skutečnost, že mnohé změny za dvanáctileté období již byly uživateli jazyka natolik přijaty, že v publicistice i v knižní produkci zcela zdomácněly a čas je dostatečně prověřil. Navíc povinnou školní docházku absolvovala už celá jedna generace, která má již s konzervativní variantou pravopisu jisté obtíže. V HN se tak došlo k závěru, že serióznost zpracování se nemusí projevat lpěním na staré verzi Pravidel.

Ve většině pravopisných oblastech, které uvádím v bakalářské práci, a kde se HN a MFD do konce roku 2006 lišily, panuje od počátku roku 2007 téměř shoda. Jediné, na co obě redakce prozatím nepřistoupily, je podoba psaní *-ismů* se z.

Zatímco HN mají ucelenou příručku, ve které je pravopisný systém jasně nadefinovaný, rigidní a co nejobecnější, používá MFD slovníkový systém problematických slov. Výhoda systému MFD spočívá zejména v pružnosti a rychlosti zavádění změn, kterým způsobem se bude to které konkrétní slovo psát. Slovník MFD

⁴¹ Toto rozhodnutí se dá považovat za jakési navrácení důvěry v českou univerzitní tradici a za opětovné respektování Pravidel českého pravopisu.

denně aktualizují pracovníci a pracovnice lektorny a ve verzi ze srpna 2006 čítal slovník 61 stran.

Tvrdit, že by HN byly „o krok napřed“ před MFD (když si připomeneme historickou paralelu Gebauerových *Pravidel českého pravopisu* z roku 1902, kterým předcházela slovník Bílého a Rotha *Pravopisný ukazatel* z roku 1886), by nebylo na místě. Jedná se o dva odlišné způsoby práce lektorů HN a MFD dané zejména rozdílnou čtenářskou základnou. MFD, jakožto nejčtenější tzv. seriózní deník se musí svým pravopisem „zavděčit“ široké skupině obyvatel, a proto často mění způsoby psaní slov na základě zpětné vazby od svých čtenářů.

Cílem této práce bylo popsat dopad nového vydání *Pravidel českého pravopisu* z roku 1993 (spolu s Dodatkem) na redakční praxi deníků HN a MFD. Na uvedených pravopisných tématech (spolu s konkrétními příklady), kterým jsem se v práci věnoval, lze u těchto deníků vyzorovat, co z pravopisné reformy přijaly za své a co rezolutně odmítly.

Důvody pro vytvoření vlastních pravopisných příruček redakcemi HN a MFD jsou pochopitelné: tyto mediální instituce si nedovolily institucionální selhání jak Ústav pro jazyk český a zachovaly se jako významná centra stabilizace grafického obrazu češtiny. Jejich konzervativní stanovisko bylo možná intuitivní (respektovaly grafickou podobu jazyka, na níž byli jejich čtenáři zvyklí), ale možná že v dané jazykové situaci bylo jediné možné. Média a mediální diskurs se tedy zachovaly kvalifikovaněji než vědecký diskurs. Díky jejich kvalifikovanému rozhodnutí můžeme nyní, více než deset let od pravopisné reformy 1993, sledovat posun od odmítavého stanoviska redakcí vůči novým *Pravidlům 93* k jejich přijímání. Redakce deníků HN a MFD postupně většinu pravopisných inovací přijímá za své. Fakt, že se tak stává až v těchto dnech, by v kontextu jiného chování zejména tištěných médií a bez praxe, kterou jsem popsal na příkladu HN a MFD, asi nebyl představitelný. Média pro svůj uvážlivý konzervativní přístup tak možná dávají za pravdu tehdejšími kritikům pravopisné reformy, že některé pravopisné jevy nebyly kodifikovány ve správný čas a předběhly tak úzus a zároveň jejich tvrzení popírají. Díky fungování mediálního diskursu už v současnosti kodifikační změny za předčasné nepovažujeme.

3.1 Summary

In this thesis (which is written for the purpose of obtaining Bachelor of Journalism degree at Charles University in Prague, Faculty of Journalism) I tried to describe the situation around the year 1993, when new edition of the *Rules of Czech Orthography* was printed. In those days this situation was characterized in printed media as “Summer Orthographic War”.

Journalists and novelists (with support of politicians and general public) protested against the new edition of *Rules of Czech orthography*. As a result *Appendix to the Rules of Czech Orthography* was published in the year 1994. In this *Appendix* was cleared for the option of using language variants in four groups concerning “domesticated” foreign words written either with letter “z” or with letter “s” (e. g. *analýza – analysa, diskurz – diskurs, impresionizmus – impresionismus, diskuze – diskuse*) and fifth group concerning the length of the vowels (e. g. *benzin – benzín, ofenziva – ofenzíva, citron – citrón*, etc.).

Meanwhile forming the *Appendix*, newspapers in Czech Republic reacted on the “Orthographic war situation” by creating their “own” rules of orthography, which were based on the official *Rules of Czech Orthography* book. In this bachelor thesis I decided to compile and compare these reactions by the *Hospodarske noviny* (economical broadsheet) and the *Mlada fronta Dnes* (best-selling and slightly entertaining quality paper) and how they differ from official *Rules of Czech Orthography*.

4 Seznam použité literatury a pramenů

Použitá literatura:

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura* In *PLK: Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, 1932. 257 s.

MATHESIUS, Vilém. *Jazyk, kultura a slovesnost*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1982. 527 s.

MATHESIUS, Vilém. *Krása jazyka*. In *Možností, které čekají: Epištoly o tvořivém životě*. 1. vydání. Praha: Jan Laichter v Praze, 1944. 259 s.

VACHEK, Josef. *Written Language Revisited*. 1. vydání. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1989. 221 s. ISBN: 90-272-2064-6.

Interní dokumenty redakcí HN a MFD:

LIPOLD, Jan; STEJSKAL, Libor. *Jazyková rukověť Hospodářských novin*. Praha: Economia a. s., 2003. 43 s. Interní dokument.

KOLÁR, Vladimír; KONEČNÁ, Jarmila. *Návrh změn v materiálu Jazyková rukověť Hospodářských novin*. Praha: Economia a. s., 2006. 2 s. Interní dokument.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Slovník II.*, Praha: MaFra a. s., 2006. 61 s. Interní dokument deníku MFD.

Prameny:

BARTOŠEK, Jaroslav. *Jazyk žurnalistiky*. In *Český jazyk na přelomu tisíciletí* (Fr. Daneš a kol.). 1. vydání. Praha: Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.

ČÁPOVÁ, Hana. *Vyšla Pravidla českého pravopisu*. Respekt, 1993. Ročník 4, č. 20, s. 5. ISSN 0862-6545.

ČSN 01 6910. *Úprava písemností psaných strojem nebo zpracování textovými editory*. Vydání první. Praha: Český normalizační institut, 1997. 36 s.

DANEŠ, František; HLAVSA, Zdeněk. *Pravopis v průvanu diskusí*. Práce, 1993. Ročník. 49, č. 182, s. 1, 3. ISSN 0231-6374.

DANEŠ, František. *Situace a celkový stav dnešní češtiny*. In *Český jazyk na přelomu tisíciletí* (Fr. Daneš a kol.). 1. vydání. Praha: Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.

FILIPEC, Josef za kolektiv autorů. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 2. vydání. Praha: Academia, 2001. 647 s. ISBN 80-200-0493-9.

JAMEK, Václav. *O patřičnosti v jazyce*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Franze Kafka, 1998. 204 s. ISBN 80-85844-45-1.

- JIRÁK, Jan. *Masová média a česká společnost*. In *10 let v českých médiích*. 1. vydání. Portál: Praha, 2005. 142 s. ISBN 80-7178-925-9.
- KOČIČKA, Pavel; BLAŽEK, Filip. *Praktická typografie*. 2. vydání. Brno: Computer Press, 2004. 288 s. ISBN: 80-7226-385-4.
- KORDAČ, Zbyšek. *Nepouštíme se do lingvistických sporů: Rozhovor s Arnoštem Kastnerem*. Denní telegraf, 1994. Ročník 3, č. 168, s. 3. ISSN 1210-0846.
- KRAUS, Jiří. *Jaká pravidla pravopisu dnes vlastně platí?* Denní telegraf, 1994. Ročník 3, č. 168, s. 7. ISSN 1210-0846.
- KRAUS, Jiří. *Pravopis jako součást kultury – nikoli jenom jazykové*. In *Co přinášejí nová pravidla*. 1. vydání. Praha: Učitelská unie, 1991. 51 s. ISBN 80-901483-3-6.
- KRAUS, Jiří; MARTINCOVÁ, Olga. *Informace od Pramene: Rozhovor s pracovníky ÚJČ AV o nových Pravidlech českého pravopisu*. Učitelské listy, 1994. Ročník 2, č.1, s. 6-7.
- MARTINCOVÁ, Olga. *Devadesát let pravopisných příruček*. In *Co přinášejí nová pravidla*. 1. vydání. Praha: Učitelská unie, 1991. 51 s. ISBN 80-901483-3-6.
- MARTINCOVÁ, Olga za kolektiv autorů. *Pravidla českého pravopisu: Školní vydání včetně Dodatku*. 2. vydání. Praha: Fortuna, 1999. 384 s. ISBN 80-7168-679-4.
- MARTINCOVÁ, Olga; HLAVSA, Zdeněk; KRAUS, Jiří. *Pravidla jsme si nevymysleli, vytvořil je život*. Práce, 1993. Ročník 49, č. 127, s. 6. ISSN 0231-6374
- PETRÁČKOVÁ, Věra; KRAUS, Jiří a kolektiv autorů. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vydání. Praha: Academia, 1997. 834 s. ISBN 80-200-0607-9.
- POLÍVKOVÁ, Alena. *Několik poznámek závěrem*. In *Co přinášejí nová pravidla*. 1. vydání. Praha: Učitelská unie, 1991. 51 s. ISBN 80-901483-3-6.
- STICH, Alexandr. *Ať žije český furor ortographicus*. In *Jazykověda – Věc veřejná*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 335 s. ISBN 80-7106-678-8.
- SVOBODOVÁ, Ivana. *Jak psát na začátku věty název eBanka*. Naše řeč, 2005. Ročník 88, č. 2, s. 108-111. ISSN 0027-8203.
- SVOBODOVÁ, Ivana. *Sto a několik dní Pravidel českého pravopisu v pravopisné poradně*. Naše řeč, 1994. Ročník. 77, č. 1, s. 51-56. ISSN 0027-8203.
- ŠTENCL, Richard. *Pravopisná válka zatím končí kompromisem*. Respekt, 1994. Ročník 5, č. 32, s. 3. ISSN 0862-6545.
- VACHEK, Josef. *Český psaný jazyk a pravopis: přehled vývoje*. In *Čtení o jazyce a poesii*. (uspořádali Havránek, B. a Mukařovský, J.) 1. vydání. Praha: Družstevní práce, 1942. 505 s.

Novinové články, titulky:

Český deník. *Změny v českém pravopise občany nezajímají.* Český deník, 1994. Ročník 4, vydání ze dne 10. 8. 1994. ISSN 1210-0854.

MFD. *Dodatek k novým pravidlům nabízí větší volbu pravopisu.* MFD, 1994. Ročník 5, č. 183, s. 7. ISSN 1210-1168.

MFD. *Školy se vrátí ke starému pravopisu.* MFD, 1994. Ročník 5. Vydání ze dne 19. 7. 1994. ISSN 1210-1168.

MFD. *Ministr Pilip pozastavil zákaz nových pravidel pravopisu.* MFD, 1994. Ročník 5. Vydání ze dne 21. 7. 1994. ISSN 1210-1168.